

ЗВІТ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ
ТА ЗАПИТІВ ГРОМАД, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ ВИКЛИКАМИ, ЯКІ З'ЯВИЛИСЯ ВНАСЛІДОК
ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

Ірина Ейгельсон, Максим Єлігулашвілі

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

ЗМІСТ

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПО	–	внутрішньо переміщені особи
ЖКГ	–	житлово-комунальне господарство
ЗСУ	–	Збройні Сили України
ОГС	–	організації громадянського суспільства
ОМС	–	орган(и) місцевого самоврядування
ПДФО	–	податок на доходи фізичних осіб
ТПВ	–	тверді побутові відходи
ТрО	–	територіальна оборона

1. Вступ	3
2. Методологія дослідження	4
3. Ресурси та спроможність громад у подоланні викликів. Загальний аналіз	5
4. Ресурси та спроможність громад у подоланні викликів Порівняльний аналіз	13
5. Результати аналізу ризиків та проблем	20
6. Ключовий запит територіальних громад	27
7. Рішення і практики	30
8. Рекомендації	34

1. ВСТУП

Україна з 2014 р. зіткнулася з доволі великим потоком внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), що був спричинений російсько-українською війною. У період 2014–2015 рр. їх налічувалося близько 1,5 млн осіб. Проте повномасштабне вторгнення, що його вчинила Росія у лютому 2022 р., призвело до різкого зростання кількості людей, які вимушені були покинути свої міста та села через небезпеку для життя, залишити зруйновані оселі, підприємства та бізнес. Певною мірою 2014 рік підготував країну та громади до викликів, пов'язаних із вимушеним переселенням, та вочевидь, що зараз рівень цих викликів значно зріс.

Згідно з даними Міжнародної організації міграції (далі – МОМ) унаслідок повномасштабної агресії РФ проти України загальна кількість ВПО станом на 23 червня 2022 р. становила 6 275 000 осіб. Беручи до уваги досвід приймаючих громад 2014 р., розв'язання проблем, які перед ними поставали щодо прийому та інтеграції ВПО, Український кризовий медіа-центр у межах Програми USAID DOBRE оперативно організував дослідження наявних та необхідних ресурсів, викликів та потреб громад, які, залишаючись невирішеними, здатні призвести до серйозних конфліктів у громадах, подальшого зростання міграційних потоків, суттєвого зниження добробуту як самих громад, так і внутрішніх переселенців тощо.

Рівень спроможності громад є важливим, з одного боку, через те, що за період реалізації реформи з децентраліза-

ції громади набули суб'єктності та ресурсів у вирішенні різноманітних питань свого життєзабезпечення та розвитку. З іншого боку, саме органи місцевого самоврядування (далі – ОМС), різні заклади громади та локальні громадські об'єднання є тими інститутами, через які переселенці найперше зустрічаються з владою, громадою та спільнотою, отримуючи ту чи іншу допомогу та підтримку або не отримуючи потрібного й бажаного, що, у свою чергу, впливає і на громади, і на переселенців, і на суспільство в цілому.

Програма USAID DOBRE співпрацює із 100 громадами у 10 областях України: Дніпропетровській, Івано-Франківській, Харківській, Херсонській, Кіровоградській, Миколаївській, Тернопільській, Чернівецькій, Чернігівській та Запорізькій областях. Дослідження розроблялось і реалізовувалось впродовж квітня – травня 2022 року. До збору даних були включені регіони, які не зазнали окупації/деокупації та на території яких не велось збройних дій.

Для дослідження було обрано пілотні області з-поміж партнерів Програми USAID DOBRE з такою кількістю зареєстрованих ВПО відповідно до звіту МОМ¹ за період із 13.06 до 26.06 2022 р.: Івано-Франківська обл. – 94 053 осіб, Кіровоградська обл. – 80 097 осіб, Тернопільська обл. – 88 975 осіб та Чернівецька обл. – 79 581 осіб.

За результатами дослідження напрацьовано рекомендації для міжнародних організацій, ОМС та організацій громадянського суспільства (далі – ОГС).

¹ https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/DTM%20Ukraine_Rd%206%20-%2013-26June_Recorded_IDP_18_Oblasts_2022_Public_Raion_Ukr_0.pdf

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження – виявити потреби і запити громад, пов'язані з викликами, які виникли внаслідок повномасштабного вторгнення РФ, зокрема, з появою великої кількості переселенців, що могло загострити наявні у громадах проблемні питання. Для допомоги громадам у віднайденні шляхів та можливостей для подолання викликів, що стають підґрунтям для конфліктів між ВПО та приймаючими громадами, на підставі результатів дослідження буде розроблено та проведено фасилітовані зустрічі та здійснено подальший консультативний супровід громад в їх ініціативах та реалізації напрацьованих під час зустрічей ідей.

ГЛИБИННІ ІНТЕРВ'Ю. ЯКІСНИЙ ЕТАП

Першим етапом дослідження стало проведення низки глибинних інтерв'ю телефоном у період із 16.05 до 20.05. Загалом проведено 24 інтерв'ю, по три інтерв'ю у кожній із восьми громад, що розташовані в обраних чотирьох областях – Івано-Франківській, Кіровоградській, Тернопільській та Чернівецькій. Вибірка респондентів від кожної громади включала три цільові авдиторії: представник ОМС (голова громади, заступник голови), особа, відповідальна за напрям роботи з ВПО (секретар місцевої ради, керівник інституції соціального захисту – департаменту, центру, директор школи тощо), представник ВПО.

Головними завданнями цього етапу було отримання попереднього зрізу потреб і запитів громад, пов'язаних із викликами, що з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ, зокрема, з появою великої кількості переселенців, що могло загострити наявні у громадах проблемні питання.

ІНТЕРВ'Ю ТЕЛЕФОНОМ ПРОВОДИЛИСЯ ЗА ТАКИМИ ЧОТИРМА БЛОКАМИ ПИТАНЬ:

1. Як би ви описали/охарактеризували свою громаду (громаду, у якій зараз проживаєте) для ВПО, для незнайомої людини? Яка вона, які люди живуть у ній?
 2. Опишіть три ключові виклики, які виникли саме для громади внаслідок повномасштабного нападу РФ на Україну. Опишіть, які три ключові ситуації успіху громади у протидії наслідкам цього нападу ви бачите.
 3. Що, на вашу думку, виходить/вдається у контексті допомоги ВПО та населенню громади під час нападу РФ на Україну? Щоб б іще варто/хотілося зробити?
 4. Що саме могло підтримати вас та громаду в роботі з ВПО та підвищенням стійкості/спроможності громади давати раду з наслідками вторгнення.
- На підставі результатів інтерв'ю було складено анкету для ширшого опитування.

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

ОПИТУВАННЯ. КІЛЬКІСНИЙ ЕТАП

Це опитування проводилося в період із 14.06 до 21.06 шляхом надсилання гугл-документа у всі 45 пілотних громад – партнерів Програми USAID DOBRE. На цьому етапі вибірка складалася з представників ОМС. Інструкція передбачала, що від кожної громади анкету мають заповнити щонайменше два представники ОМС. Проте більшість громад надіслали одну анкету. Було отримано повних 46 анкет із 40 громад, з яких 9 анкет – із громад Івано-Франківської області, 7 – із громад Кіровоградської області, 14 – із

громад Тернопільської області та 10 – із громад Чернівецької області. Крім того, шість громад надіслали по дві анкети і одна анкета від однієї громади виявилася лише частково заповненою.

Анкета (у додатку) містила запитання, які характеризували спроможність громади впоратися з викликами та містили аналіз потреб із розподілом на сфери (фінансові, інфраструктурні, гуманітарні, соціальні тощо) та у перспективі – літо, осінь, зима, а також канали комунікації з мешканцями та ВПО.

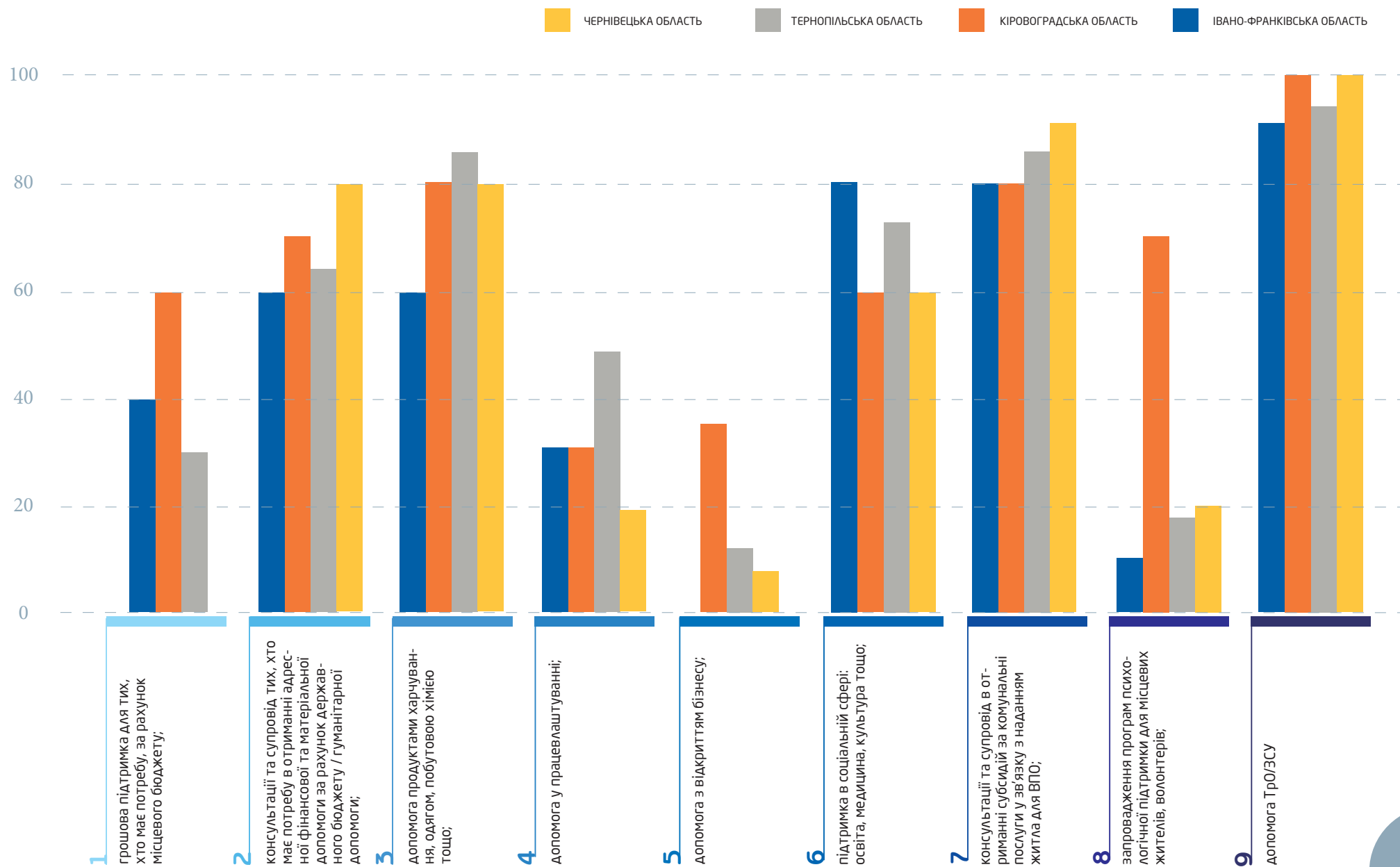
3. РЕСУРСИ ТА СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАД У ПОДОЛАННІ ВИКЛИКІВ. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

ЯКУ ДОДАТКОВУ ПІДТРИМКУ ВДАЛОСЯ ІНІЦІЮВАТИ ДЛЯ МІСЦЕВИХ МЕШКАНЦІВ З КІНЦЯ ЛЮТОГО 2022 Р.?

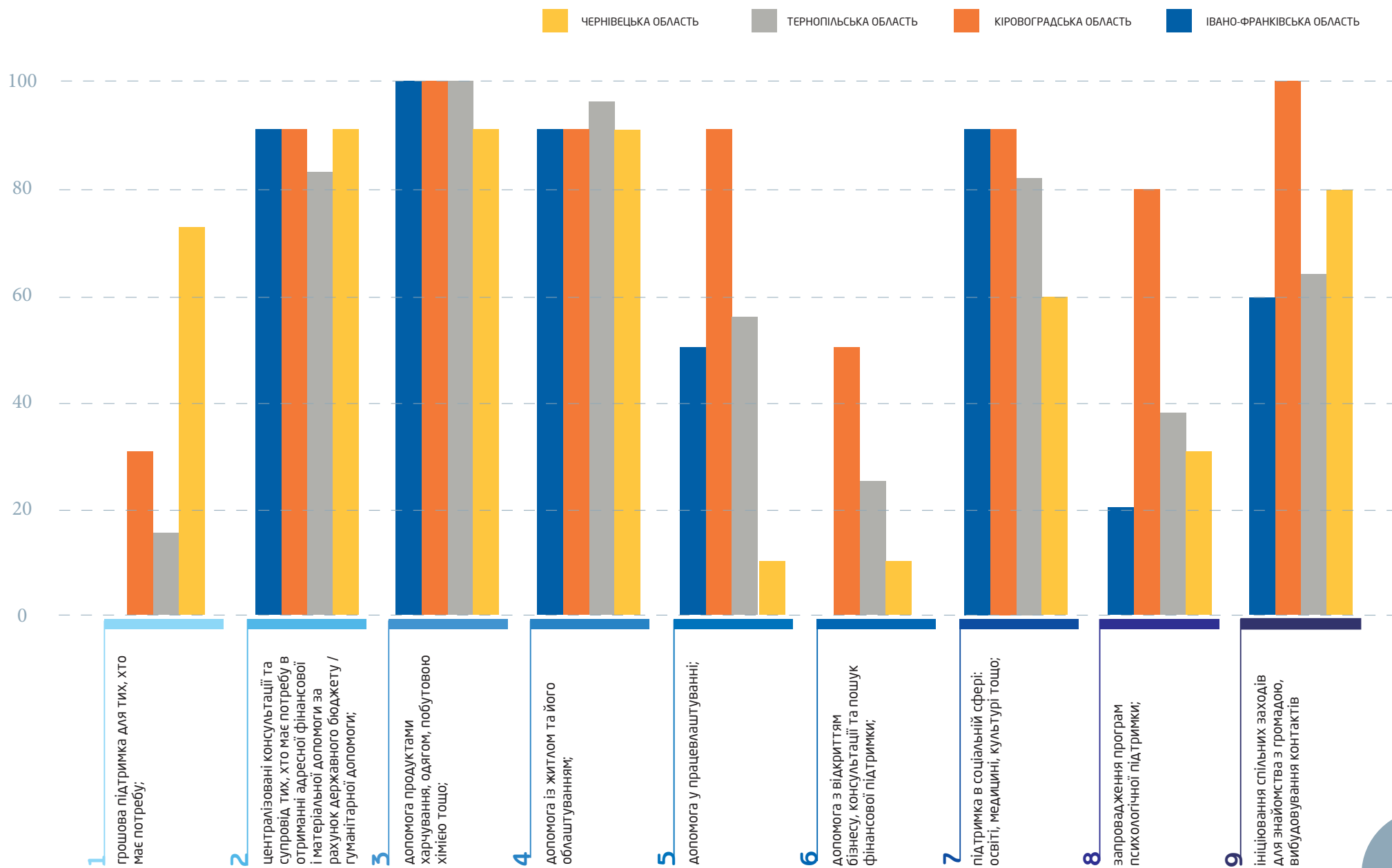
Отже, найвищого рівня акумуляції ресурсів громади та її партнерів досягнуто в питанні допомоги збройним силам та територіальній обороні. Так, у Чернівецькій та Кіровоградській областях в усіх пілотних громадах, що брали участь в опитуванні, спостерігались такі активності. Наступною у забезпеченні консолідації зусиль стала допомога ВПО, яка включала консультаційні послуги, зокрема супровід з питань отримання житла та субсидій, і гуманітарну підтримку: видачу продуктів харчування, гігієнічних наборів тощо.

Фактично саме ці дві сфери стали основними у фокусі діяльності ОМС і громади в цілому. Найменше громади приділяли увагу допомозі з відкриттям та підтримкою бізнесу, хоча у наступних відповідях потреба наповнення бюджету, забезпечення працевлаштування зазначається як одна з ключових проблем. Так само, як і програмам психологічної допомоги, при тому, що і в інтерв'ю та анкетуванні доволі часто акцентувалась увага на профілактиці вигорання та адаптації до життя в умовах широкомасштабної війни. Єдиним винятком із цього блоку є Кіровоградська область, яка через близькість до фронту має більше діючих програм та ресурсів від донорів.

ЯКУ ДОДАТКОВУ ПІДТРИМКУ ВДАЛОСЯ ІНІЦІЮВАТИ ДЛЯ МІСЦЕВИХ МЕШКАНЦІВ З КІНЦЯ ЛЮТОГО 2022 Р.?

ЯКУ ДОДАТКОВУ ПІДТРИМКУ ВДАЛОСЯ ІНІЦІЮВАТИ ДЛЯ ВПО З КІНЦЯ ЛЮТОГО 2022 Р.?

ЗВІТ

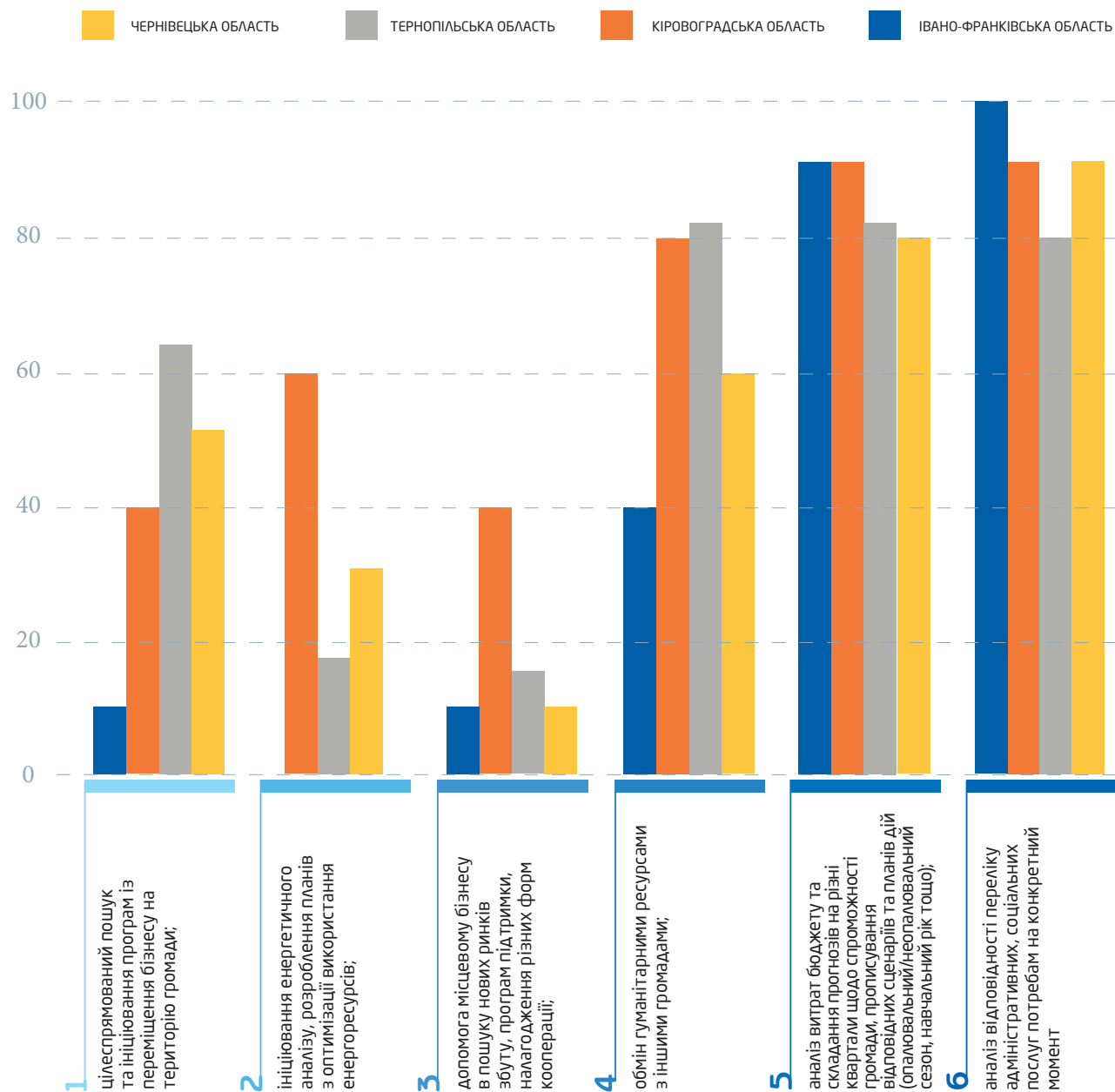
за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

На діаграмі чітко видно визначені громадами пріоритети в підтримці ВПО, які склались за цей час. В усіх без винятку пілотних громад/областей переважають програми гуманітарної допомоги – фінансової підтримки, а також у вигляді видачі продуктів харчування чи забезпечення житлом. Важливо зазначити, що фінансова підтримка надавалась саме з державного бюджету або через консультації з отримання коштів від донорських структур (допомога та консультації щодо наявних програм та можливостей,

сприяння оформленню документів тощо). Самі громади під час опитування доволі рідко зазначали адресу фінансову допомогу з власних бюджетів. Близькими до «лідерів» стали питання отримання адміністративних та інших послуг, які надаються у громаді, заходи з адаптації та вибудовування контактів із місцевим населенням. Так само, як і за результатами відповіді на попереднє запитання, – найменше зусиль концентрувалось у блоці, пов'язаному з підтримкою та розвитком бізнес-ініціатив.

ЯКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАПОЧАТКУВАЛИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ САМЕ ГРОМАДИ В КОНТЕКСТІ КРИЗИ?

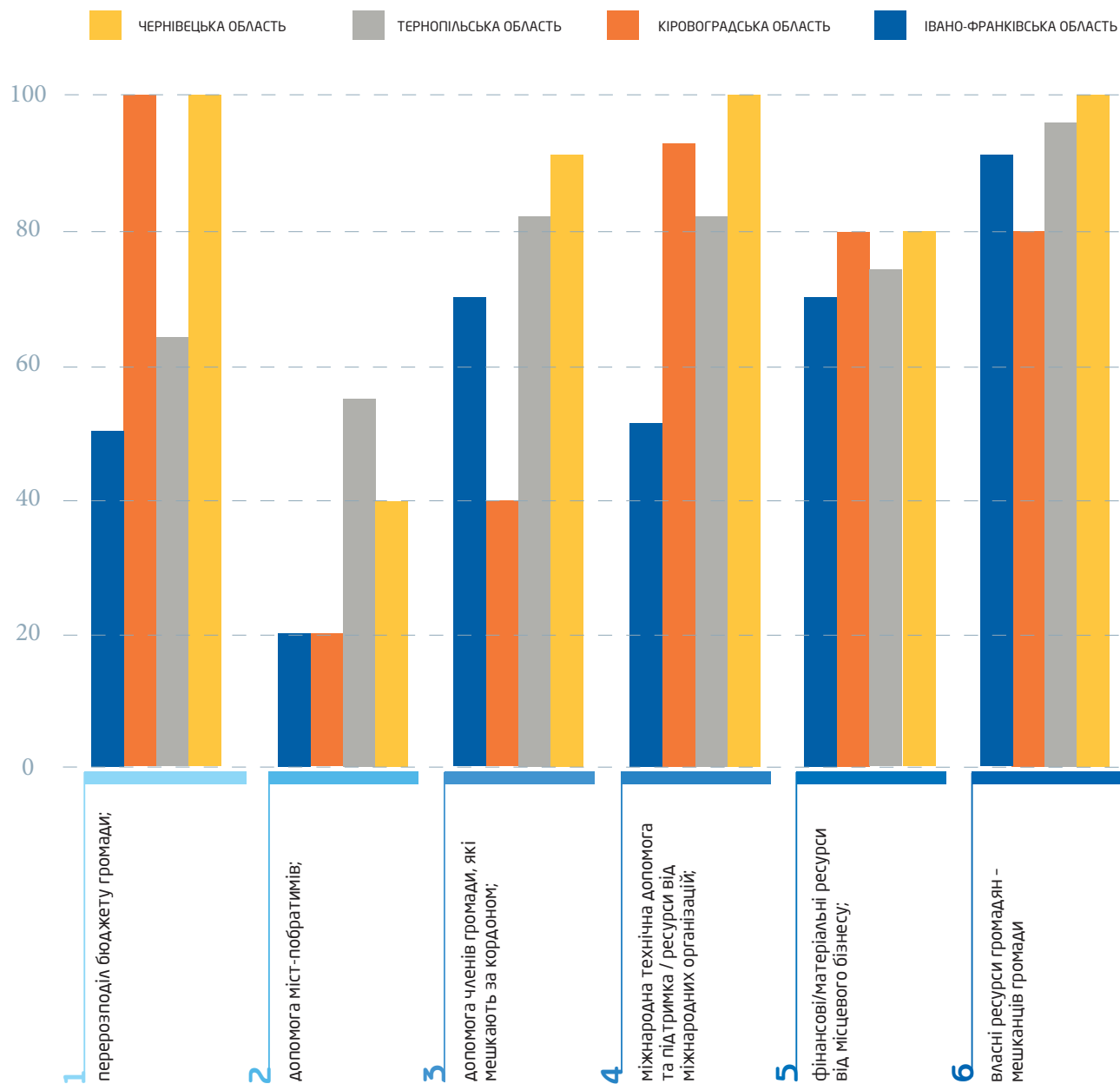
Ключові зусилля з посилення спроможності громад відповідати на наявні виклики місцеві лідери зосередили на ревізії бюджетних витрат та переліку послуг, що надаються на рівні громади. Фактично саме навколо питань оптимізації бюджету та витрат побудовано роботу з виходу з кризи. Другий рівень активності припадає на діяльність з релокації бізнесу та кооперації з іншими громадами й ініціативами щодо обміну гуманітарними ресурсами. Важливо зазначити, що громади сприймають розвиток бізнес-потенціалу переважно через перенесення виробництва з окупованих територій чи тих, де тривають активні бойові дії. Водночас місцевий бізнес, його допомога та підтримка залишаються певними «сліпими зонами» роботи ОМС. Також до «непріоритетних зон» потрапили і питання оптимізації використання енергоресурсів, яким водночас належать високі позиції у блоці ключових проблем та викликів, які очікують громади.

ЯКІ РЕСУРСИ ВДАЛОСЯ ЗАЛУЧИТИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВТОРГНЕННЯ РФ, ПОЧИНАЮЧИ З КІНЦЯ ЛЮТОГО 2022 Р.?

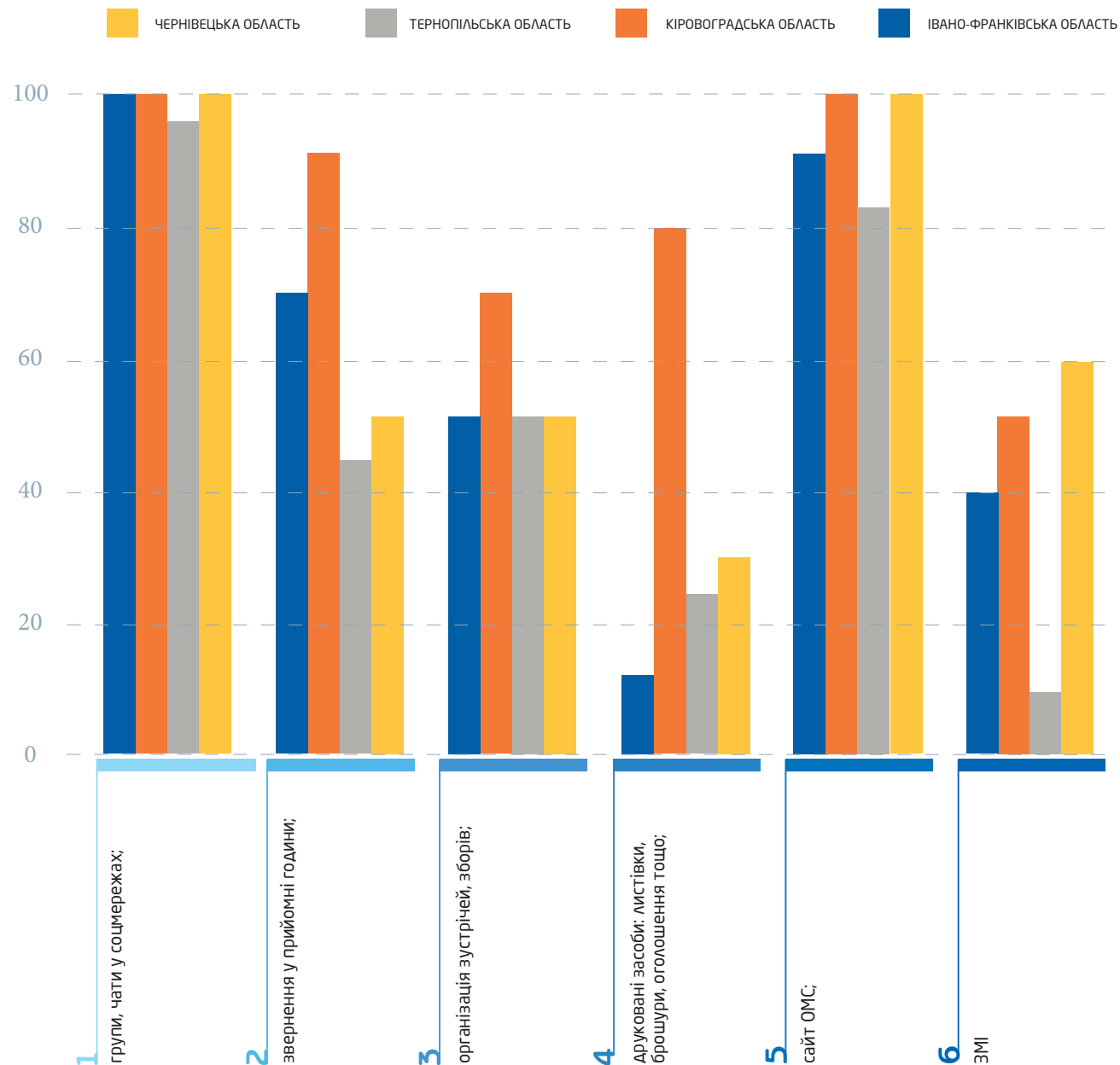
Отже, бачимо, що громади спирались переважно на власні ресурси – як місцевого бюджету, так і пересічних громадян. Саме перерозподіл фінансових планів та залучення коштів, ресурсів мешканців стають основними у забезпеченні антикризових дій. Варто зазначити, що до перерозподілу місцевого бюджету вдавалися у всіх громадах Чернівецької та Кіровоградської областей, а в Тернопільському та Івано-Франківському регіонах ці показники сягали 60–70 %. Також спостерігались відмінності в залученні допомоги від колишніх членів громади – тих, хто перебуває за кордоном. Так, громади заходу України зазначали це у межах на рівні 75–90 % випадків, а Кіровоградська область – лише на рівні 40 %. Окрім місцевого бюджету та безпосередньо ресурсів мешканців, важливими джерелами допомоги стали міжнародні організації та місцевий бізнес. Так, ресурсами міжнародної технічної допомоги змогли скористатися більшість громад Кіровоградської, Тернопільської та Чернівецької областей та половина громад Івано-Франківської області.

Найменше вдалося залучити допомоги від міст-побратимів.

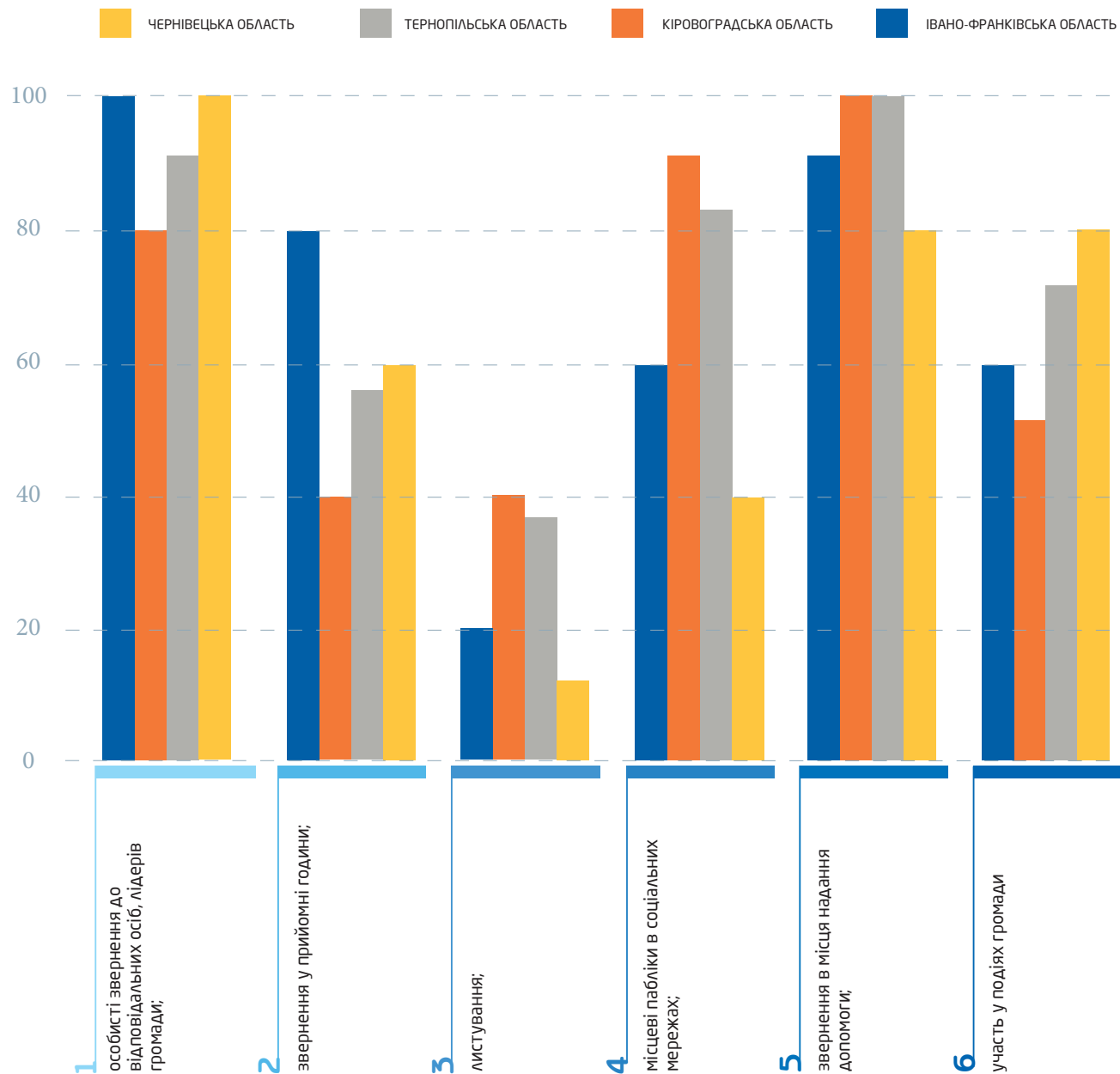
ЯК ВИ ДОНОСИТЕ ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВІЙНИ, СПІЛКУЮЧИСЬ ІЗ ЖИТЕЛЯМИ ГРОМАДИ, З ВПО, І ЧЕРЕЗ ЯКІ КАНАЛИ?

Беззаперечними лідерами, що забезпечують комунікацію між мешканцями, ВПО та органами влади на місцевому рівні, є електронні форми контактування. Насамперед це соціальні мережі та чати, сайти ОМС. Найменше використовують друковані засоби – листівки та оголошення. Єдиним винятком з-поміж пілотних регіонів стала Кіровоградська область, де саме друковані засоби суттєво обійшли такі ж показники в інших регіонах, залучених до опитування (80 % і 15–20 % відповідно). За результатами відповідей можна виокремити декілька пріоритетів у комунікаційних інструментах – найвищий рівень у соціальних мережах, чатів та місцевих сайтів. Друге місце посіла безпосередня взаємодія – організація зустрічей та прийом громадян. Найнижчі показники у таких форм взаємодії, як залучення засобів масової інформації та поширення друкованої продукції у громаді.

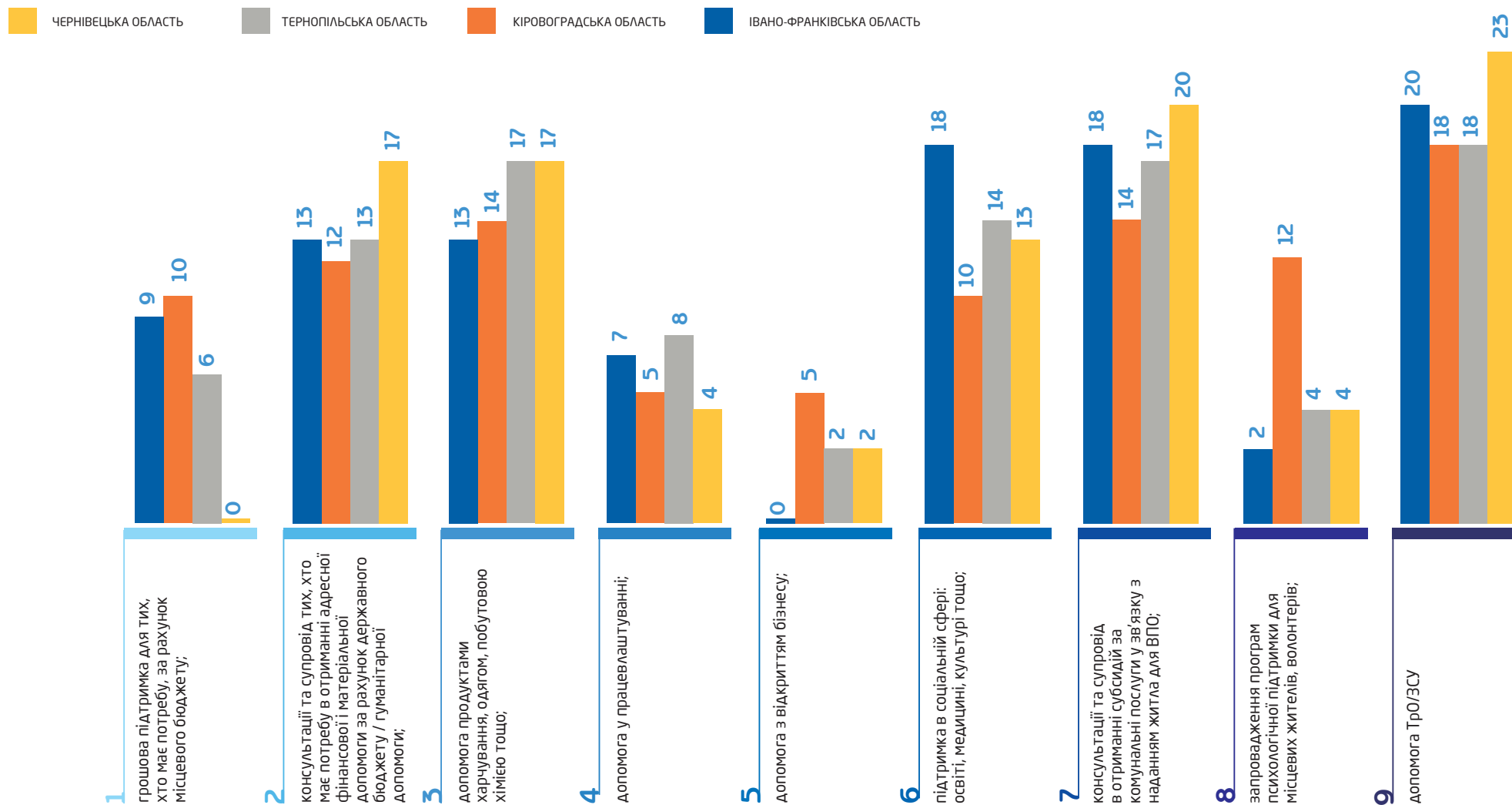
ЯКІ КАНАЛИ КОМУНІКАЦІЇ ТА ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ, МІСЦЕВИМ НАСЕЛЕННЯМ ТА АКТИВІСТАМИ НАЙПЕРШЕ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ВПО?

Цікаві відмінності виявлено під час порівняння основних каналів комунікації, що використовують ОМС для взаємодії з місцевими мешканцями та ВПО та які застосовують ВПО. Так, у першому випадку домінують електронні та дистанційні форми – сайти, чати і соціальні мережі. Натомість ВПО передусім орієнтуються на прямий контакт – особисті звернення до органів влади, в консультаційні пункти та прийом громадян посадовими особами у визначений час. Звертає на себе увагу розрив між попередніми результатами відповідей та озвученими під час інтерв'ю думками – при досить невисокому показникові залученості ВПО до активностей на рівні громади, невисокому рівні пріоритету цієї діяльності для місцевих громад – участь ВПО у подіях залишається доволі вагомим інструментом взаємодії між ними.

4. РЕСУРСИ ТА СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАД У ПОДОЛАННІ ВИКЛИКІВ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

ЯКУ ДОДАТКОВУ ПІДТРИМКУ ВДАЛОСЯ ІНІЦІЮВАТИ ДЛЯ МІСЦЕВИХ МЕШКАНЦІВ З КІНЦЯ ЛЮТОГО 2022 Р.?

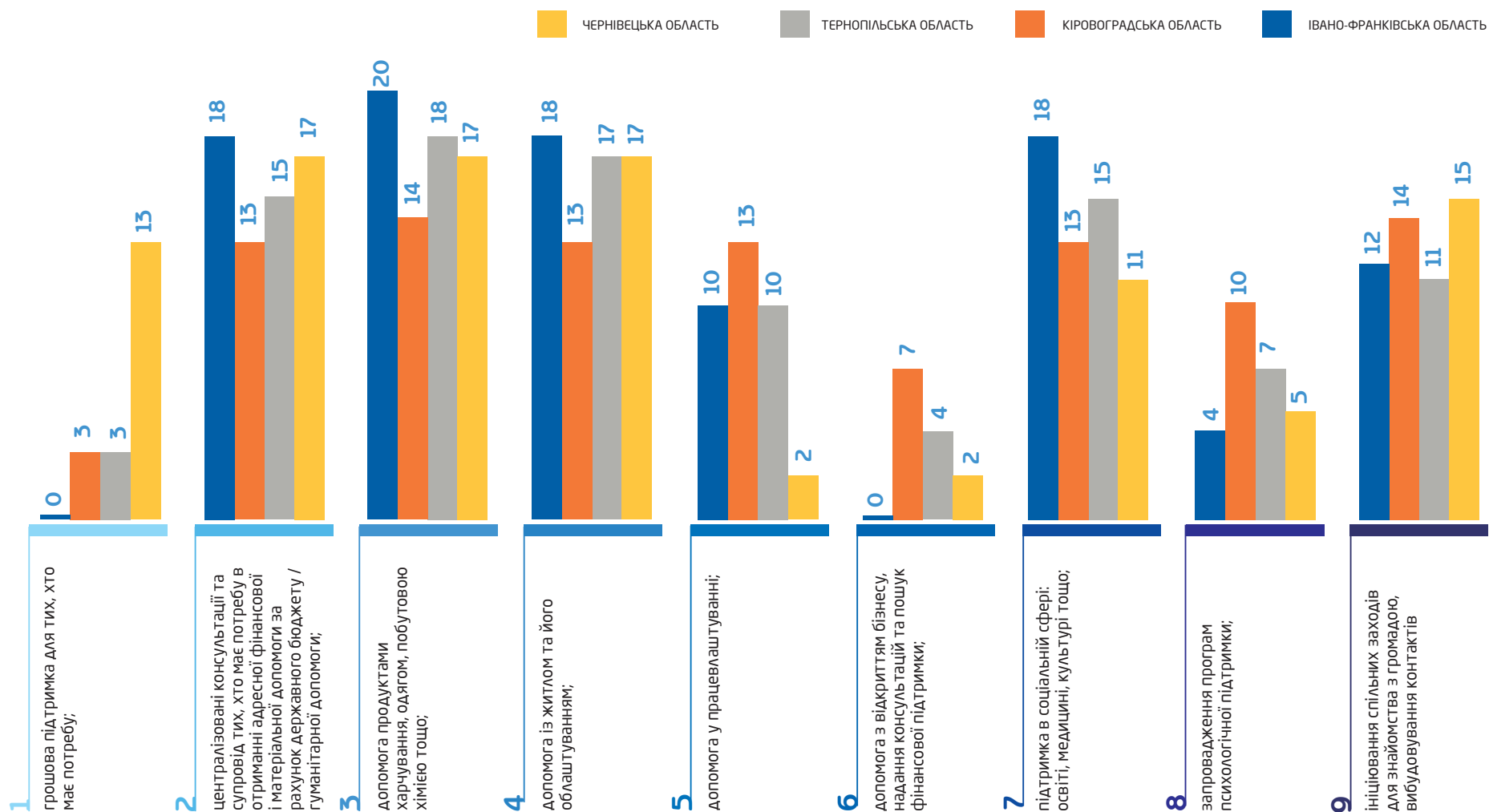
ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

При порівняльному аналізі відповідей можна зауважити, що в переважній більшості випадків не бачимо суттєвого розриву між результатами у різних областях. Тобто маємо справу з повторюваними трендами, доволі схожою оцінкою ситуації та типовим набором реакцій на актуальні виклики. Так, як уже зазначалося, допомогу ТрО/ЗСУ зазначали всі громади чотирьох областей. Відповідно, у розрізі громад фактично 1/5 від їх загальної активності припадала саме на це. Решта 80 % активностей стосувалася переважно ВПО. Тут на першому рівні – допомога з отриманням житла та необхідних послуг,

а на другому, з розривом у 5–7 %, – забезпечення базових потреб: адресна допомога, видача продуктів харчування та інших засобів першої необхідності. Найменші активності та зусилля спостерігаються у сфері допомоги бізнесу та наданні психологічної підтримки. Тут у загальному розрізі маємо коливання у 2–4 % від загальної діяльності. Єдиним винятком стала Кіровоградська область, у якій через близькість до активних бойових дій, постійний потік людей та активності різноманітних програм близько 12 % діяльності спрямовано на психологічну допомогу.

ЯКУ ДОДАТКОВУ ПІДТРИМКУ ВДАЛОСЯ ІНІЦІЮВАТИ ДЛЯ ВПО З КІНЦЯ ЛЮТОГО 2022 Р.?

Попри специфіку, можливості та умови, у яких опинилися громади внаслідок повномасштабного вторгнення РФ, їх реакції та дії залишаються типовими як щодо місцевого населення, так і у наданні допомоги ВПО. У відповідях про

залучену підтримку для місцевих мешканців та ВПО спостерігається цікава відмінність у пріоритетних темах. Так, у загальному розрізі, де також порушуються питання допомоги ВПО, домінує саме консультаційна допомога у пошуку

ЗВІТ

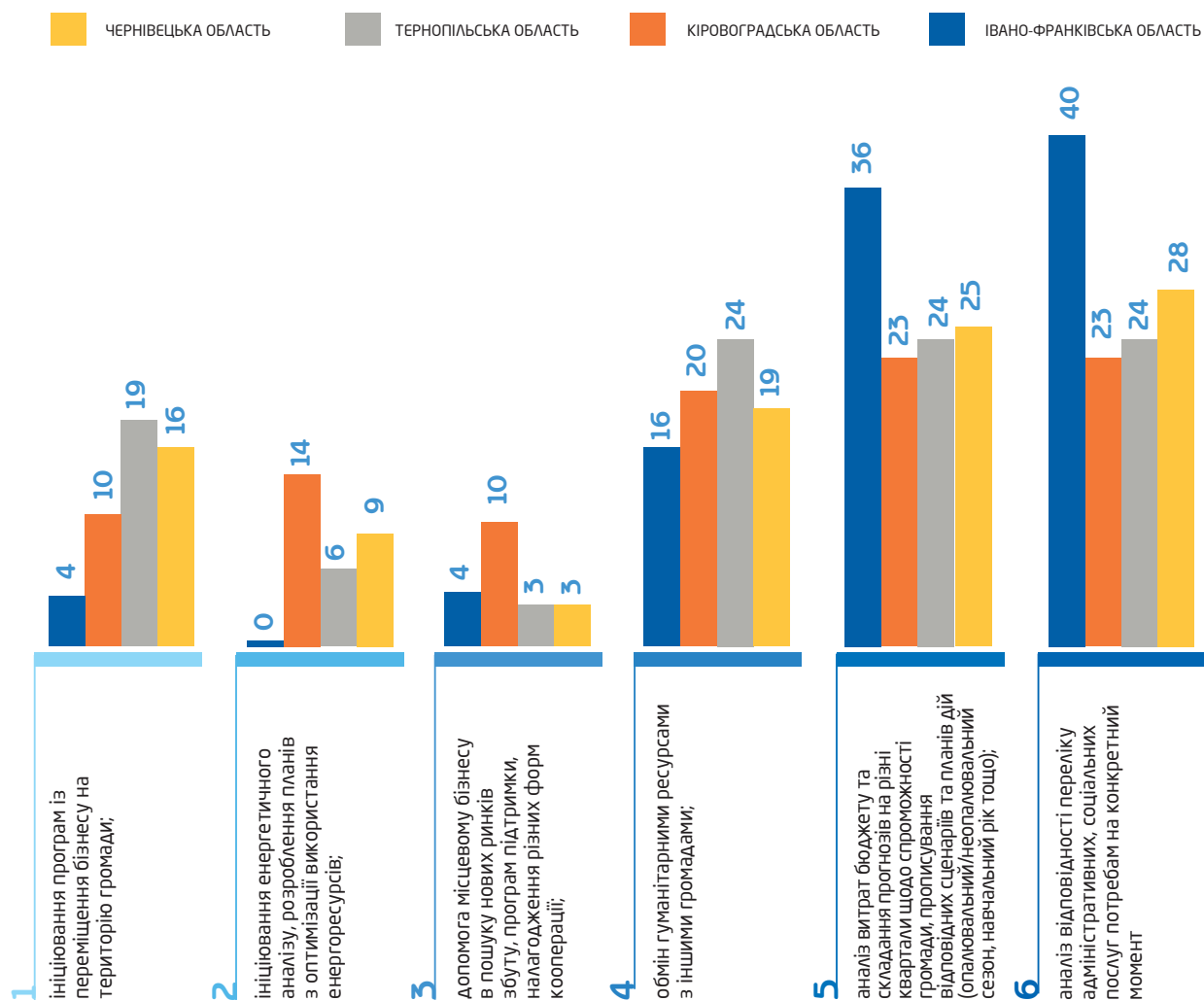
за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

житла, надання соціальних та адміністративних послуг. А от забезпечення потреб у матеріальній підтримці, видача продуктів харчування та інших засобів потрапляють на другий рівень, нехай і з невеликим відривом. Проте під час відповіді

на фокусоване запитання про забезпечення потреб ВПО ситуація фактично вирівнюється. Водночас неперіоритетність психологічної допомоги та підтримки бізнесу зберігається в обох випадках.

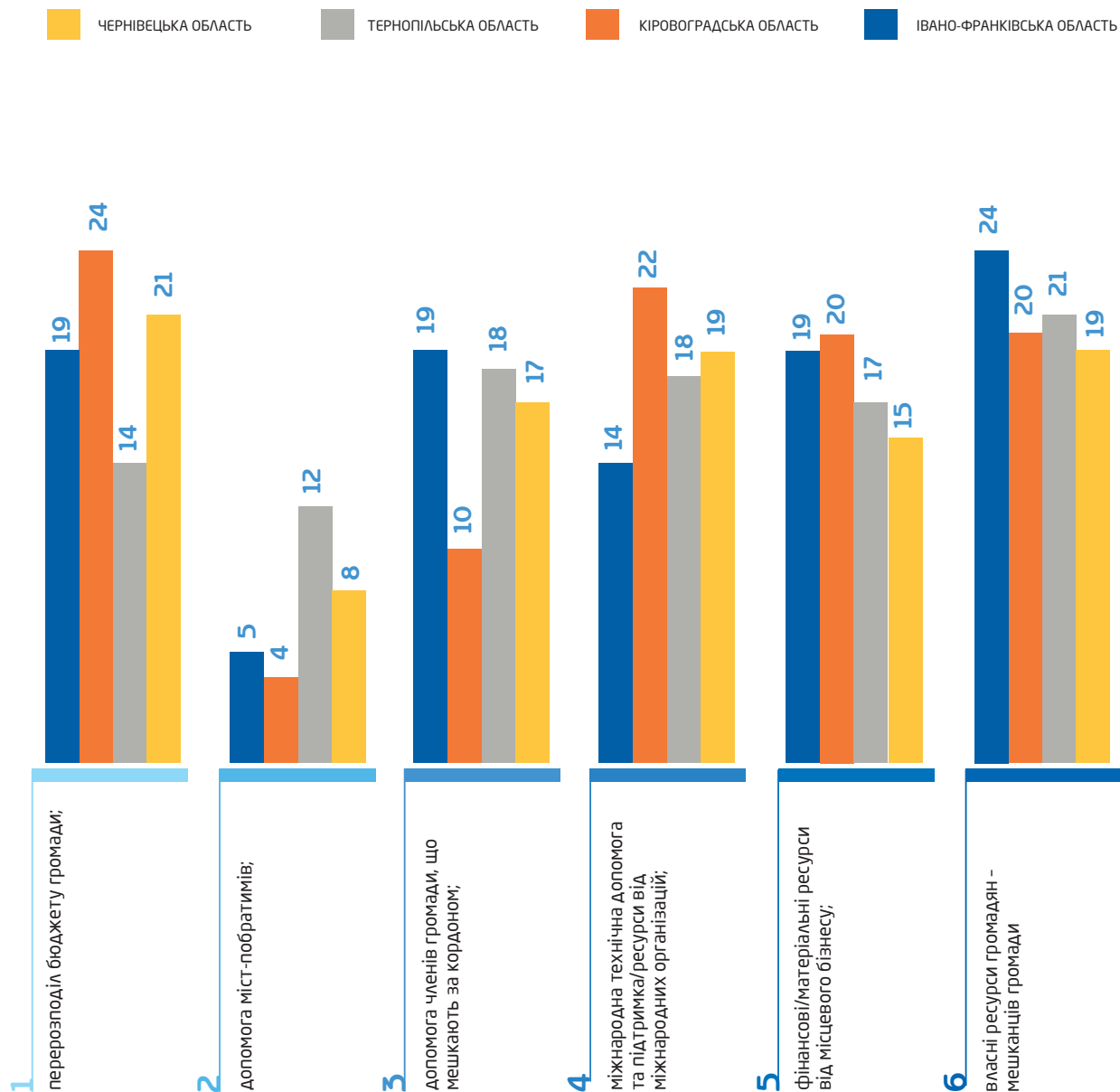
ЯКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАПОЧАТКУВАЛИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ СПРОМОЖНОСТІ САМЕ ГРОМАДИ У КОНТЕКСТІ КРИЗИ?

Першочергові кроки зі стабілізації та пошуку варіантів розв'язання проблем в умовах повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. в усіх громадах є доволі однотайними. Передусім було запущено процеси перерозподілу коштів місцевих бюджетів та оптимізації видатків. Найактивніше ця робота проводилася у громадах Івано-Франківської області. Якщо в середньому показники відповідей трьох різних громад перебували в межах 23–25 % саме за цими двома кроками, то громади Івано-Франківщини вказали на аналіз бюджетних витрат 36 % та аналіз видатків – 40 % відповідно. Найменше уваги було приділено блоку, пов'язаному з питаннями енергоефективності та розвитку бізнесу.

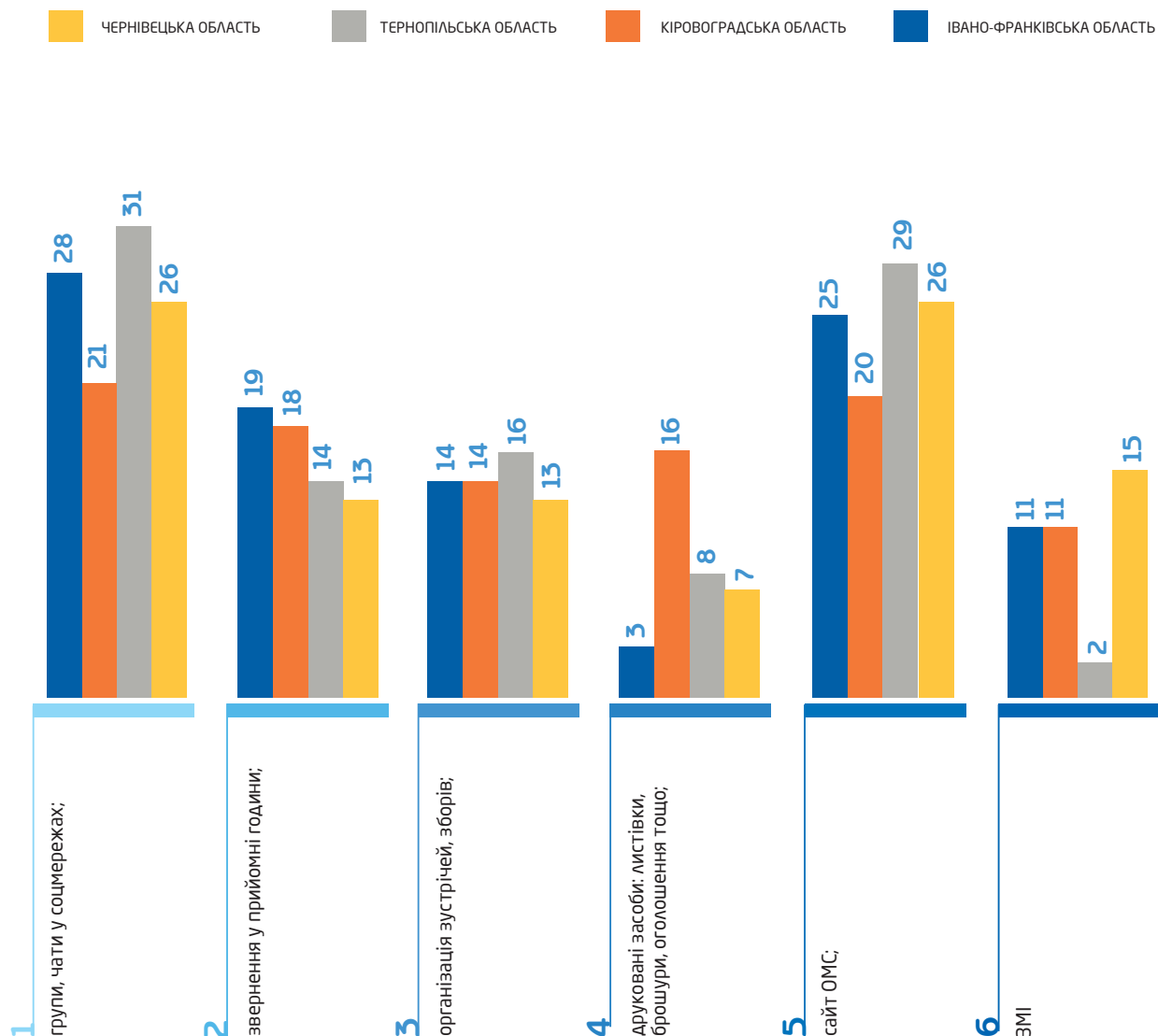
ЯКІ РЕСУРСИ ВДАЛОСЯ ЗАЛУЧИТИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВТОРГНЕННЯ РФ, ПОЧИНАЮЧИ З КІНЦЯ ЛЮТОГО 2022 Р.?

Якщо при визначенні абсолютних цифр ми мали певні рівні за пріоритетами залучення, то після переведення у відсотковий вимір таке ранжування фактично зникає. Отже, використання ресурсів із різних фінансових джерел, а саме, з місцевого бюджету, закордонних мешканців громад, міжнародної технічної допомоги та донорських організацій, місцевого бізнесу та власних ресурсів громадян, зберігається більш-менш пропорційно в усіх громадах. Єдиним винятком стала допомога від міст-побратимів. Можна сказати, що офіційні канали місцевого самоврядування спрацювали в умовах війни трохи гірше, ніж прямі людські контакти та взаємодія.

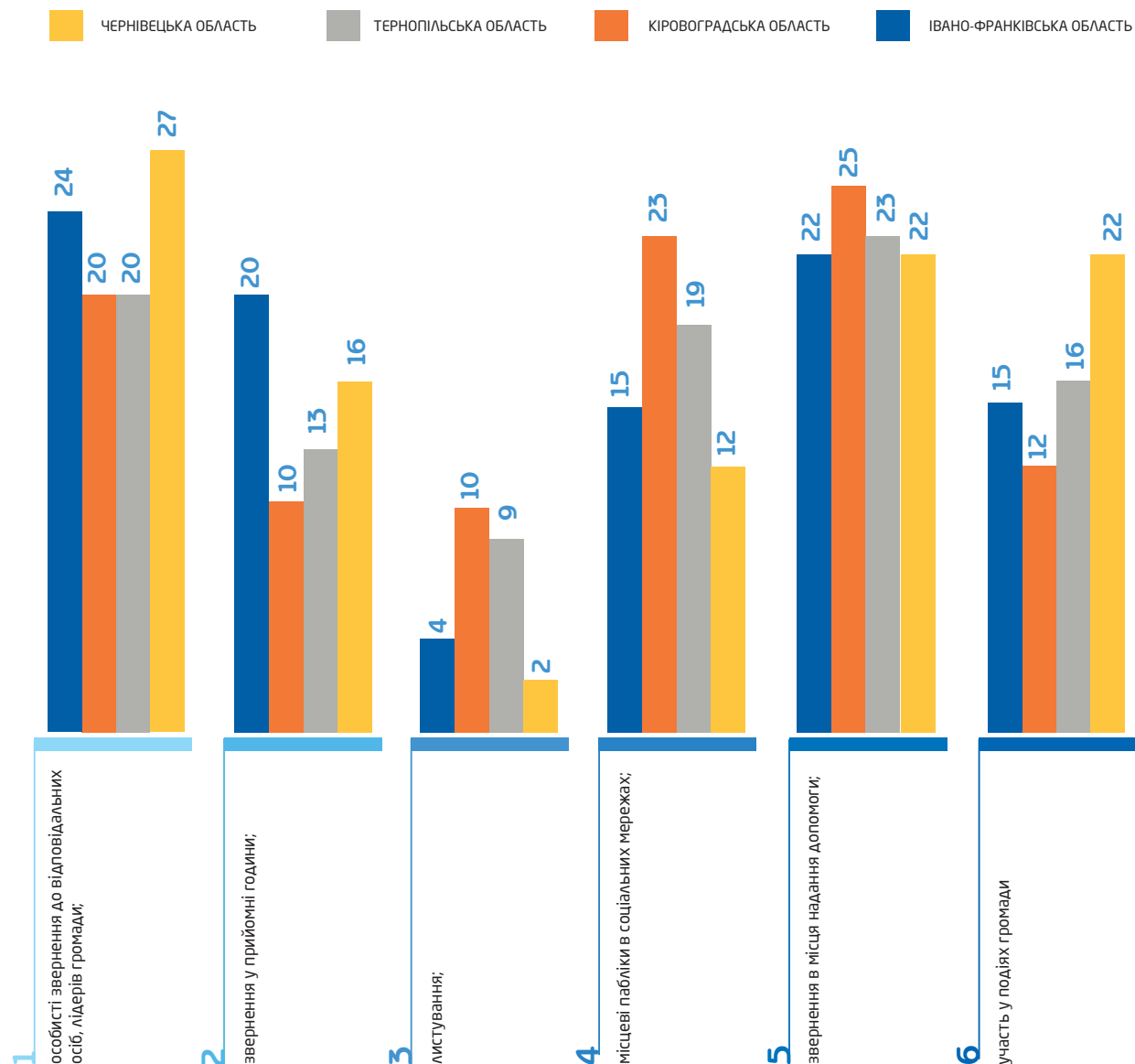
ЯК ВИ СПІЛКУЄТЕСЬ/ ДОНОСИТЕ ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВІЙНИ, СПІЛКУЮЧИСЬ ІЗ ЖИТЕЛЯМИ, З ВПО, І ЧЕРЕЗ ЯКІ КАНАЛИ?

Дослідження застосування комунікації місцевого самоврядування із жителями та ВПО виявило відмінності між західними регіонами та тим, що представляв центральну частину країни. Попри однаковість лідерства електронних форм комунікації – чатів, соціальних мереж та місцевих сайтів для всіх пілотних регіонів, дані засвідчують значний відрив Кіровоградської області у цьому питанні. В обох випадках розрив між лідером цього пункту та Кіровоградщиною залишався на рівні 9–10 %. Іще однією особливістю став украй низький, порівняно з іншими громадами, рівень залучення засобів масової інформації для комунікації на Тернопільщині – 2 %.

ЯКІ КАНАЛИ КОМУНІКАЦІЇ ТА ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ, МІСЦЕВИМ НАСЕЛЕННЯМ ТА АКТИВІСТАМИ НАЙПЕРШЕ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ВПО?

Як уже зазначалося, попри те, що респондентами були представники ОМС, те, що вони оцінюють як власні пріоритетні канали, не співпадає з каналами зворотного зв'язку, що зі слів ОМС використовують ВПО для запитів. Для ВПО пряме звернення та взаємодія залишаються домінуючими каналами у всіх громадах. Попри те, що місцем цих звернень фактично є простори самих ОМС – або безпосередньо в адміністративних будівлях, або опосередковано у створених ними місцях надання допомоги. Важливо зазначити, що звернення поки мають усний характер, адже листування дістало найменший рівень відсотків та не обмежується офіційними годинами прийому відповідальних посадових осіб. Місцеві пабліки та залучення до певних подій на рівні громади усе ще лишаються основою для комунікації, аніж як використання можливості подати запит.

5. РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ РИЗИКІВ ТА ПРОБЛЕМ

У межах дослідження ми запропонували респондентам визначити ключові ризики та проблеми, пов'язані із забезпеченням життєдіяльності громади, у перспективі, обравши не звичний для бюджетного планування квартальний формат, а сезони. Адже вони задають рамку ключових викликів – наприклад, запуск освітнього процесу чи опалювального сезону. До тематичних блоків, які було покладено в основу, належали:

- особливості фінансового планування;
- проблеми в соціальній та гуманітарній сферах;
- виклики з адаптації ВПО та налагодження взаємодії;
- проблеми / неочікувані навантаження на сферу ЖКГ.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Основна проблема у фінансовій сфері, на якій наголошують більшість пілотних громад, – зменшення податкових надходжень до місцевого бюджету, що може призвести до скорочення ключових для ефективного функціонування громади субвенцій, насамперед освітньої. Специфіка кожної з громад впливає на податкові очікування, але ключові – припинення або суттєве скорочення акцизного податку

з реалізації пального, єдиного податку для I–II груп через припинення або скасування сплати, зменшення ставки податку для податків III групи, земельний податок, податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) та зменшення освітньої субвенції з державного бюджету на поповнення резервного фонду державного бюджету, що в сукупності спричинить зростання навантаження на місцевий бюджет громади. Фактично всі пілотні громади зіткнулися із суттєвим скороченням системних надходжень до місцевих бюджетів та побоюються, що ця тенденція лише зростатиме. Громади під час опитування зазначали істотне скорочення цих надходжень, водночас демонструючи розуміння того, що скорочення фінансування з боку національного бюджету триватиме й надалі. На тлі зростання фінансового та адміністративного навантаження на громаду у зв'язку з необхідністю дати прихисток та підтримку ВПО очікуються також підвищення цін на стратегічні для неї складові, передусім на паливно-мастильні матеріали та енергоносії, а також зростання витрат на облаштування місць перебування переселенців.

Для частини громад це вже є підставою для припущення щодо суттєвого невиконання місцевого бюджету у 2022 році та стрімкого збільшення кредиторської заборгованості. До ключових чинників зменшення надходжень зараховують звільнення бізнесу від сплати податків, затримку сплати

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

обов'язкових зборів, екстрену міграцію працездатного населення (призвела до зміни ПДФО), зменшення освітньої субвенції та падіння купівельної спроможності населення, затримку з оплатою комунальних платежів. Лише невелика частина респондентів зазначила як проблему згортання програм розвитку та заходів з оновлення місцевої інфраструктури. Частина програм, які потрапляють під скорочення і дають короткостроковий ефект від економії, закладають основу для збільшення видатків у майбутньому, насамперед це ініціативи з переведення закладів на енергоефективне опалення.

У деяких громадах наголошують на поки поодиноких випадках, проте з перспективою погіршення ситуації, коли виникають проблеми в оплаті фінансових зобов'язань перед контрагентами за чинними договорами та проведенні своєчасних розрахунків з оплати праці працівників бюджетних закладів, установ та забезпечення оплати відпусток.

Варто зазначити, що на рівні фінансового планування викремлені хронологічні блоки – літо / осінь / зима – суттєво не вплинули на аналіз та опис ключових проблем. Єдиний виняток – частина респондентів зробила акцент на трьох проблемах. Перша – подорожчання енергоносіїв та складнощі з проходженням опалювального сезону – як загалом у громаді, так і щодо забезпечення місць компактного проживання ВПО. Друга – пошук резервів для забезпечення працівників освіти кошторисними призначеннями у зв'язку зі зменшенням освітньої субвенції. Третя – навантаження на

місцеву інфраструктуру та видатки на фінансування послуг, що їх надають ВПО. Це стосується і навантаження на бюджет унаслідок оплати комунальних послуг у місцях проживання ВПО чи у домоволодіннях, що не отримують компенсацію за витрати з розміщення переселенців, необхідність забезпечення додаткових місць для надання освітніх чи медичних послуг тощо.

Суттєвою особливістю аналізу фінансових ризиків є майже повна відсутність питань, пов'язаних із підготовкою громад до викликів, спричинених повномасштабним вторгненням РФ. Ця діяльність не розглядається як така, що потрапляє в поле зору місцевого керівництва. Лише в окремих громадах Кіровоградської та Чернівецької областей були зазначені додаткові видатки в умовах війни – облаштування укриттів у навчальних закладах, у яких планують продовження навчально-виховного процесу з 01.09.2022 офлайн.

Але це поодинокі випадки. Поки аналіз анкет дає змогу зробити припущення про відсутність стратегічного аналізу та розмежування фінансових ризиків на рівні територіальних громад.

Тільки в одній громаді в кожній з Івано-Франківської, Тернопільської та Чернівецької областей у блоці фінансових або ключових викликів зазначили необхідність працювати над релокацією бізнесу. Крім того, в одній із громад очікують на продовольчу кризу, а ще в одній зазначають про можливі проблеми з виплатою орендарями плати пайовикам за орендовані паї.

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

ПРОБЛЕМИ В СОЦІАЛЬНІЙ ТА ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРАХ

Територіальні громади акцентують, що надання більшості соціальних, освітніх та культурних послуг може бути суттєво обмежене або навіть унеможливлене. Ключовою проблемою цього блоку, фактично незгадуваною у фінансовому блоці, є відсутність належних укриттів у закладах освіти, охорони здоров'я, територіальних центрах соціального обслуговування тощо. Водночас усвідомлення цієї проблеми майже не позначилося на фінансовому плануванні. Тож можна зробити припущення, що громади очікуватимуть послаблення цих вимог або в певний момент будуть ігнорувати їх. Окрім того, збільшення витрат на оплату енергоносіїв може спричинити призупинення роботи частини державних установ або переведення їх на дистанційну роботу.

Суттєвою проблемою, з точки зору громад, стає поступове зменшення надходження зовнішньої гуманітарної допомоги (від міжнародних організацій та спільнот) і певні проблеми з її забезпеченням за рахунок бюджетних ресурсів. Так, деякі громади зазначали неможливість закупівлі соціальних пакетів для соціально незахищених жителів громади через відсутність у переліку обов'язкових платежів, затверджених Кабміном. Водночас таке скорочення відбувається на тлі певної стабілізації руху ВПО, збільшення кількості громадян та сфер, які потребують додаткової підтримки у зв'язку зі зростанням завантаженості. Ще одна тривожна тенденція

– скорочення кількості спеціалістів у соціальній сфері, що пояснюється, з одного боку, їх виїздом у пошуку порятунку в умовах війни, а з іншого боку – очікуваним скороченням бюджетних можливостей утримання таких фахівців.

Суттєвою проблемою для більшості громад буде старт нового навчального року, що пов'язано з належною підготовкою будівель та виконанням вимог щодо облаштування укриттів, фінансуванням освітньої сфери та кадровим забезпеченням. Окрім того, у деяких громадах з'являється гостра необхідність розселення тих ВПО, яких у перші дні війни розміщували в закладах освіти. Відповідно, громади розглядають варіанти переходу на дистанційне навчання, трансформації системи освітніх закладів та забезпечення підвезення педагогічних працівників та учнів до місць навчання тощо. Водночас з реалізацією останнього можливі складнощі через значне підвищення цін на паливно-мастильні матеріали та передачу транспортних засобів на потреби ТрО/ЗСУ.

«Сліпою зоною» стали вже наявні в громаді соціальні проблеми та виклики. Здебільшого вони сприймаються крізь призму допомоги та забезпечення саме ВПО, не розглядаючи систему соціальних послуг та антикризового реагування комплексно. Деякі категорії постраждалих та членів їхніх родин відсутні у переліках тих, хто потребуватиме підтримки, – це загиблі, травмовані війною (фізично/психологічно), демобілізовані особи та члени їхніх родин. Лише в деяких громадах зазначались виклики, пов'язані зі

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

збільшенням кількості тих, хто потрапить у складні життєві обставини не у статусі ВПО. Так само при декларуванні громадами розуміння впливу війни на погіршення економічної ситуації, зниження доходів громадян, їхню спроможність забезпечувати власні потреби бачення підходів до розв'язання цих проблем відсутнє. Те саме і в питаннях із безробіття, зникнення традиційних сфер зайнятості, інфляції, які майже не потрапляють у поле зору аналізу. Відповідно, можна припустити, що і до завдань підготовки та реагування з боку місцевої влади вони не потрапили також.

Лише окремі громади Івано-Франківської, Кіровоградської та Тернопільської областей звернули увагу на потреби дітей ВПО, зокрема щодо проведення для них національного мультипредметного тесту, забезпечення дітей ВПО та дітей у складних життєвих обставинах шкільним приладдям до нового навчального року, адаптації внутрішньо переміщених дітей у цілому. Деякі громади зазначали конкретні проблеми, як-от відсутність необхідного медичного обладнання для обслуговування жителів та ВПО у центрі первинної медичної (медико-санітарної) допомоги або збільшення навантаження на соціальну їдальню у зв'язку з побільшанням кількості ВПО. В одній із громад Тернопільської області побачили безпековий ризик у поселенні на території громади соціально небезпечних прошарків населення з інших регіонів під виглядом ВПО.

ВИКЛИКИ З АДАПТАЦІЇ ВПО ТА НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ

У полі зору ОМС перебувають переважно ВПО, що потрапили у місця компактного проживання. І для багатьох громад уже стає зрозумілою необхідність відмови від такої практики концентрації людей у замкнених просторах і середовищах. Здебільшого при описі проблем чи завдань, які слід вирішити, було зроблено акцент саме на цьому. Хоча під час глибинних інтерв'ю респонденти зазначали, що більша частина ВПО розселилась на території громади. Проте з огляду на анкети та результати інтерв'ю комплексного бачення щодо підходів до організації роботи з ними поки не напрацьовано. Причинами такої ситуації є збереження певної динаміки змін кількості ВПО в громаді, звичність/простота роботи органів влади з уже сконцентрованими чи зорганізованими групами, а також неготовність певної частини ВПО реєструватися в місцевих органах соціального захисту, відсутність інформації про їхнє перебування на території громади, що утруднює комунікацію із цією категорією громадян.

Серед переліку викликів, з якими зіткнулись і громади, і ВПО, переважає забезпечення базових потреб – житло та працевлаштування. Саме це зазначають громади з усіх регіонів. Водночас за результатами інтерв'ю можна констатувати, що пошук роботи стає суттєвою проблемою для місцевого населення. Відповідно, рівень конкуренції за доволі обмежений ресурс буде лише зростати, посилюючи напругу.

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

Так само звужуються і простір та можливості пошуку адекватного житла. Наявні приміщення, які потенційно могли б бути адаптовані під проживання людей, переважно потребують капітального переоснащення до відповідних санітарно-гігієнічних вимог. Градус першого реагування на війну спадає, місцеве населення не має змоги та можливостей надавати власне житло на тривалий час.

Невдовзі нагального вирішення потребуватимуть питання щодо проживання ВПО в закладах освіти, де з 1 вересня має розпочатися навчальний процес. Багато громад під впливом потреби екстреного реагування та в умовах збереження до кінця навчального року дистанційної форми навчання активно адаптувала заклади освіти під тимчасовий прихисток. Проте ця модель уже не відповідає нинішньому моменту, водночас альтернативи поки не напрацьовані.

Частина громад зазначає і блок проблем щодо адаптації населення до нових умов життя, наявності різних очікувань та бачень як серед ВПО, так і жителів громад. Відповідно, є потреба у налагодженні безконфліктного спілкування, передусім між людьми, які перебувають у місцях компактного проживання, та мешканцями, діалогу між ВПО та місцевою владою. Виникають питання мовної адаптації переселенців та адаптації до узвичаєного стилю життя територіальних громад. Характер риторики та запропоновані моделі/механізми підтримки не завжди враховують запит та психологічний стан переселенців, наявні вивчені уроки, починаючи з 2014 р. Є суттєва потреба в заходах з інтеграції та соціальної адаптації

як ВПО, так і місцевого населення до наявної ситуації. Та на це в ОМС не завжди вистачає фінансового та головне – людського ресурсу. Наприклад, деякі громади зазначають повну відсутність спеціалістів із психологічної підтримки, які могли б допомогти старим/новим мешканцям адаптуватися до життя в умовах переселення людей та повномасштабної війни.

Попри те, що напрацьовані органами центральної влади механізми підтримки та допомоги переселенцям корегуються та вдосконалюються відповідно до нових викликів, наявні затримки та неузгодженості. Таким чином, відповідальність за невирішені проблеми на національному рівні автоматично переноситься на місцеве самоврядування, що не сприяє налагодженню конструктивної взаємодії.

В одній із громад Чернівецької області вказали, що вважають у себе питання соціалізації ВПО, налагодження взаємозв'язків, створення комфортного перебування вирішеними. Зокрема, вони зазначають про запровадження певних проєктів для знайомства, згуртування та завоювання довіри, психологічного розвантаження родин ВПО, особливо дітей. Деякі громади також вважають, що до зими з питаннями адаптації ВПО та налагодження зв'язку впораються. Тут варто звернути увагу на те, що фокусування не лише на базових потребах, а й на заходах соціалізації є вкрай важливою складовою стійкості приймаючих громад. Та не менш важливо розуміти, що процес адаптації переселенців може тривати роками, тож надочікування від короткотривалих або разових форматів соціалізації та згуртованості

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

може призводити до розчарування і відчуття невдячності та несправедливості. Деякі громади вказали про небажання ВПО долучатися до соціокультурного життя громади, і попри те, що за поведінкою, яку оцінюють як "небажання", можуть виявитися психологічні, соціальні або інші причини, через які люди не можуть долучатися до соціокультурного життя, така ситуація здатна значно підсилювати напругу в громадах. В одній із громад Тернопільської області вказали, що в умовах адаптації ВПО часто спостерігають максимальний прояв симптомів безпорадності та виникнення психосоматичних розладів. Але, як було зазначено вище, більшість громад не мають фахівців із психологічної допомоги, а отже, і розуміння можливих причин тої чи іншої поведінки як переселенців, так і місцевих мешканців. За підсумками інтерв'ю бачимо, що в деяких громадах використання тих чи інших практик залучення дали змогу зробити це "залучення" і видимим для громади, і прийнятним для переселенців. Проте іноді траплялося, коли окремі переселенці пропонували своє залучення до вирішення потреб громади, ОМС виявилися неготовими до того, щоб запропонувати їм навіть волонтерські активності. Необхідно взяти до уваги той факт, що усвідомлення і визнання того, що частина переселенців повернеться назад і вже повертається до тих міст, які не були зруйновані, але частина залишиться на значно довший час, відбуваються поступово. Крім того, в інтерв'ю представники ОМС також вказували на те, що якщо не запропонувати переселенцям належні умови, то більш

соціально та економічно активні поїдуть далі, зокрема за кордон, через що буде втрачено ресурси не тільки для конкретної громади, а й для країни в цілому.

ПРОБЛЕМИ / НЕОЧІКУВАНІ НАВАНТАЖЕННЯ НА СФЕРУ ЖКГ

Однією з основних проблем, про яку зазначають громади з усіх чотирьох пілотних областей, є надмірне навантаження на інфраструктуру і мережі у зв'язку зі збільшенням кількості населення громади. Розконсервування комунальних будівель, переоблаштування під місця компактного проживання, наповнення електротехнікою призводить до неочікуваних проблем у ЖКГ. Установлені законодавчі обмеження щодо використання коштів місцевого бюджету звужують можливості місцевої влади для оперативного реагування на нові виклики. Впродовж лютого – березня спостерігалось збільшення об'єму споживання електро- та газопостачання, зросли потреби у забезпеченні твердим паливом старих будинків, які не мають сучасного опалення.

Особливості природних умов та пов'язані із цим проблеми ЖКГ яскраво видно з відповідей опитуваних. З результатів опитування бачимо, як громади долають проблеми ЖКГ, спричинені природними чинниками. Так, для громад Кіровоградської та Чернівецької областей доволі гострою є проблема нестачі води, забезпечення людей питною водою.

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

Особливо в умовах прогресуючої тенденції до погіршення рівня надання споживачам послуг із водопостачання, підвищення аварійності в системах водопроводу, значних втрат обсягів електроенергії, необхідних для роботи насосних груп водозабірної станції, технологічних втрат питної води через аварійний стан мереж водопостачання.

Окрім того, потреба переоблаштування комунальних закладів для проживання ВПО, забезпечення мінімальних санітарно-гігієнічних умов для мешканців у непристосованих приміщеннях призвели до потреби нагального оновлення та модернізації наявних мереж, на що громада не завжди мала і має достатньо ресурсів. Ці проблеми потребують комплексного вирішення, водночас оновлення мереж, перехід на нові, енергоефективні технології вимагають значних фінансових витрат. Щодо реального забезпечення виконання усіх цих заходів станом на зараз респонденти засвідчують доволі високий рівень сумнівів.

Відповідно, із цим пов'язана і друга велика проблема, яку зазначають майже всі без винятку громади – підготовка та забезпечення опалювального сезону на тлі масової агресії РФ та економічної кризи. Адже потрібно буде забезпечити належний температурний режим у комунальних установах, у громаді загалом, зокрема в місцях тимчасового перебування ВПО, які не передбачені для цього, а також забезпечити теплом місцевих малозабезпечених мешканців, кількість яких зростає. Тому питання проходження опалювального періоду, вартість енергоносіїв різного типу для бюджетних

закладів та дотримання лімітів належать до найскладніших викликів для керівництва громад.

Повномасштабне вторгнення додало нових завдань ОМС, наприклад, виникла потреба описувати вчинені руйнування. Крім того, актуалізувалася давня проблема – приведення у відповідність до державних будівельних норм захисних споруд цивільних закладів.

Економічна криза, падіння рівня життя населення, зокрема через втрату роботи, вже позначаються на сфері ЖКГ. Громади фіксують зростання заборгованості та затримку з оплатою за отримані комунальні послуги. Ї очікують лише зростання кількості домогосподарств із заборгованістю у період, коли до платіжок додадуться одні з найбільших видатків – оплата за тепло.

Лише декілька громад звернули увагу на збільшення кількості сміття та твердих побутових відходів (далі – ТПВ), відтак і необхідності розв'язання проблеми з фінансування їх прибирання, вивезення або утилізації, а також збільшення плати за вивезення ТПВ для населення на 23 %. І якщо наразі громади і думають про важливість альтернативних джерел енергії чи пошук шляхів щодо енергоефективності, то питання нових підходів до збору та переробки сміття поки лишаються «сліпою зоною».

Так само, як і з нестачею кадрів у соціальній сфері, щонайменше одна громада Кіровоградської області зазначила відтік робочої сили як за кордон, так і до лав ТрО/ЗСУ із сектору ЖКГ.

6. КЛЮЧОВИЙ ЗАПИТ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Ми звернулись до респондентів із проханням виокремити найголовніші потреби та запити громад щодо реагування на кризу, спираючись на опис проблем. На основі узагальнення наданих відповідей можна виокремити декілька блоків.

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ЖКГ

Найперше у громад існує запит і потреба отримати підтримку в закупівлі достатньої кількості енергоносіїв. Другою за кількістю запитів є потреба переходу на енергоощадні технології та використання альтернативних видів палива для належного забезпечення умов для безперебійного навчання в освітніх закладах та робочого процесу комунальних установ. Окремі громади зазначають нагальну потребу у формуванні резервів паливно-мастильних матеріалів. Традиційно від громад із Чернівецької області лунають запити на розв'язання проблем із нестачею питної води та води для технічних потреб. Окремим блоком постала проблема облаштування укриттів у відповідних установах та організаціях.

ПІДТРИМКА ВПО

При детальному аналізі та зіставленні відповідей можна виділити декілька основних блоків. Перший стосується гуманітарних питань та забезпечення базових умов для проживання ВПО. Існує необхідність у достатній кількості продуктових наборів, гігієнічних засобів, у розширенні фонду житла, придатного для поселення людей, у тому числі розташування модульних будиночків. У майбутньому – отримання твердопаливних матеріалів та енергоносіїв. Частина громад наголошує на потребі переходу на адресну допомогу. Другий блок – налагодження ефективної комунікації з ВПО, вибудовування контактів усередині місць компактного проживання, між ВПО та місцевим населенням, між ВПО і владою. До третього блоку здебільшого належать питання працевлаштування та пошуку можливостей для самозайнятості та самозабезпечення ВПО.

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Важливо відзначити, що практично всі без винятку учасники глибинного інтерв'ювання наголошували на проблемі із

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

забезпеченням роботою на рівні громад усіх жителів без винятку. При роботі з анкетною респонденти здебільшого сфокусувались на питаннях забезпечення місцем роботи, передусім ВПО, що знову-таки актуалізує питання стратегічного та комплексного розв'язання цієї проблеми та ситуації загалом.

Щодо шляхів зростання рівня працевлаштування, то респонденти вбачають збільшення робочих місць за рахунок евакуйованих виробничих потужностей, підприємств, активізації дій влади з релокації бізнесу та підтримки започаткування власної справи.

НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ГРОМАД

Для всіх громад однаково постали проблеми виконання дохідної частини бюджету для забезпечення спроможності громади в умовах воєнного стану. Частина респондентів зазначає про проблеми з виплатами навіть захищених статей видатків бюджету, унаслідок чого громади стикаються із суттєвою нестачею фінансових ресурсів для забезпечення виконання покладених на громаду завдань та обов'язків. На відміну від попередніх блоків, які частково містили варіанти дій та бачення необхідних кроків для вирішення проблем, складається враження, що у цьому питанні громади майже повністю перекладають відповідальність на центральні органи влади та міжнародні організації.

ОСВІТА

Зміна складу населення громад, необхідність розміщення людей, які полишили свої помешкання через небезпеку для життя, передусім переселенців з дітьми, додали місцевій владі клопотів щодо облаштування додаткових місць у садочках/школах для дітей ВПО. Не менш важливими також виявилися питання адаптації дітей ВПО до навчального процесу і загалом запуск та реалізація власне навчально-виховного процесу в умовах війни. Окремо було порушено питання щодо забезпечення вчителів та вихователів заробітною платою й відповідними виплатами.

ПОТРЕБА В СПЕЦІАЛІСТАХ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

Найчастіше громади вказують на потребу в психологічній адаптації та підтримці ВПО, забуваючи, що місцеве населення також потребує підтримки в умовах війни. Декілька громад зазначали необхідність в отриманні консультацій та посиленні спроможності місцевих спеціалістів із питань цивільного захисту, навчання спеціалістів громади щодо гуманітарної та психологічної підтримки ВПО.

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

ПИТАННЯ/ПРОБЛЕМИ, ЩОДО ЯКИХ Є ЗАПИТ НА ЗАЛУЧЕННЯ ЗОВНІШНІХ ЕКСПЕРТІВ ТА КОНСУЛЬТАНТІВ

Відповідаючи на цей блок, представники територіальних громад дали найменш наповнені відповіді. Безсумнівними лідерами стали фінанси, енергоефективність та комунікації. Проте зрозуміти, що саме цікавить, яка саме експертиза може стати корисною чи адресно спрямованою, доволі складно. Лише невелика кількість анкет містила чіткі орієнтири та конкретні запити, зокрема щодо особливостей управління та організації роботи підприємств в умовах воєнного часу (специфіка роботи комунальних підприємств та закладів, консультації та роз'яснення змін у законодавстві); залучення додаткових ресурсів через різні канали та моделі (міжнародна технічна допомога в період воєнного стану, написання проєктів для подання на грантові програми, гуманітарна допомога, залучення інвестицій та релокація бізнесу з інших громад); експертизи та допомоги з психологічної підтримки для роботи з ВПО та військовими, які повернулися із зони бойових дій.

ПІДТРИМКА, ЩО ЇЇ ОЧІКУЮТЬ ОМС ВІД МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Від міжнародних неурядових організацій

Від міжнародних неурядових організацій громади у переважній більшості сподіваються на матеріальну підтримку, різної форми та спрямування. Здебільшого це пряма гуманітарна допомога у вигляді продуктів харчування, медичних та гігієнічних засобів, насамперед для ВПО та незабезпечених членів громад. Другі у переліку – обладнання та допомога з облаштування приміщень для ВПО (ремонт комунальних об'єктів, розташування модульних будиночків), побудова укриттів. Окремий блок охоплює запити на фінансову підтримку в розв'язанні проблем, що існували у громаді до повномасштабного вторгнення РФ й актуалізувалися останні місяці в умовах війни. Здебільшого це стосується вирішення інфраструктурних проблем та ЖКГ і переходу на енергоефективні та альтернативні джерела енергії.

Громади також часто зазначали запит на обмін досвідом та консультаційну підтримку, комунікаційну допомогу, але без жодної конкретизації.

Від національних та регіональних неурядових організацій

Запит до українського громадянського суспільства здебільшого нагадує запит до міжнародних організацій, але дещо звужений і менш конкретний. Аналіз відповідей дає змогу

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

припустити недостатній рівень обізнаності респондентів зі специфікою діяльності національних неурядових організацій та можливостями, які можуть бути залучені. Домінують гуманітарні потреби, забезпечення ресурсами та підтримка життєдіяльності громад на конкретний момент. Так само блок питань щодо допомоги ВПО – від розв'язання гуманітарних проблем до працевлаштування та психологічної підтримки.

Від локальних неурядових організацій

Результати глибоких інтерв'ю свідчать про те, що деякі громади украї активно залучили потенціал місцевих громадських організацій та ініціативних груп, проте це майже не

вплинуло на результати анкетування. Попри появу на рівні громад своєрідних неформальних громадських хабів (місць зустрічей, спільної діяльності та спілкування) з реагування на виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненням РФ, бачення їх як інструменту розвитку, а не гуманітарного реагування майже не простежується. Єдиною особливістю стало домінуюче сприйняття локальних неурядових організацій як сервісних організацій для ВПО. Запит до них стосується вирішення тих або інших проблем саме ВПО. Як ресурс розвитку громади, налагодження ефективної взаємодії між ВПО та мешканцями місцеві громадські організації не розглядаються.

7. РІШЕННЯ І ПРАКТИКИ

За результатами інтерв'ю з представниками ОМС та переселенцями можна підсумувати, які громади приймали рішення та застосовували практики для подолання викликів.

1. РОБОТА ОМС ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ БІЗНЕСУ

Міські громади західних областей не завжди мають інфраструктурні можливості для релокації великих підприємств із Харкова, Дніпра та інших промислових міст. Проте деякі

з них змогли на повну використати свої ресурси й можливості для залучення малого та середнього бізнесу. Наприклад, в одній із громад пропонували переваги для таких підприємств, як-от пів року безкоштовне проживання працівників. Або підприємства на стадії реєстрації вже починають працювати, поступово виконуючи встановлені вимоги, якщо буде створено умови для працевлаштування. «У нас уже був інвестпаспорт, розуміли, де в нас ділянки та каталог приміщень, де можуть розміститися. Розроблена група з релокації – хтось спілкувався з переселенцями, хтось каталог

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

робив» (з інтерв'ю з головою громади). Одна з підприємниць поділилася своїми враженнями від роботи команди ОМС: «Зараз супроводжують нас по багатьох питаннях, підбирають нам робочий колектив. Дали оголошення на біржі праці і так поширюють інформацію. Будь-ласка, ось робочі місця – працюйте. Може, не всі знають про те, що можна скористатися держпрограмою, держпідтримкою, – не весь бізнес повідомлений. Я не знала про цю програму... мені тут про цю програму розповіли. Був експерт, який розповів про цю програму, допомогли з документами, різними питаннями, що виникали і здавалися точками спотикання, консультували нас... Кожен наступний крок легший за попередній».

Отже, спільна робота команди ОМС із бізнесом, розуміння можливостей державного та локального рівня для бізнесу – вкрай важливі для громади, адже вона отримує нові робочі місця і для своїх, і для переселенців, нові джерела наповнення бюджету.

2. РОБОТА ОМС ІЗ МІСЦЕВИМ БІЗНЕСОМ

У деяких громадах ОМС працювали з місцевим бізнесом, зокрема, заохочували сплачувати податки в повному обсязі навіть тих, хто мав право не платити. За словами голів, бізнес пішов назустріч і почав сплачувати податки добровільно. В інших громадах ОМС взяли на себе роль координатора з пропозицій та пошуку додаткових робочих місць, закликали

бізнес максимально працевлаштовувати людей. Бізнес, зокрема фермерський та з переробки фермерської продукції, долучився до забезпечення ВПО та ТрО/ЗСУ продуктами харчування, які почасти розподіляли саме ОМС.

3. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Багато громад, які почали приймати внутрішніх переселенців іще у 2014 р. і продовжують це робити зараз, організують заходи для адаптації «новоприбулих», їх інтеграції та соціалізації в місцеві спільноти. В одному з інтерв'ю голова громади акцентував на важливості такої роботи: «Ми зайняли їхню увагу 30% а 70% їх слухали. І так би мало бути... Вони захотіли виступити, з Волновахи дівчина співала». Тобто розповідаючи про свою громаду, її географічні, культурні, історичні особливості, організатори зустрічі знайомства залишили простір і самим переселенцям. «Воно має зближувати людей. Напрямакий, щоб вони більше комунікували з нами. Наприклад, вони подали ідею висадити тюльпани. Усі разом висаджували». Тобто можливість і розповісти про громаду, і вислухати людей з більшою вірогідністю породжує бажання до спільних дій.

Про можливість залучення переселенців до життя громади висловив в інтерв'ю переселенець-пенсіонер, наголосивши на бажанні віддячити громаді, бути їй корисним і готовності у волонтерський спосіб допомагати там, де громаді це було

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

б найкорисніше: «Не думаю, що всі хочуть отримувати гроші. Дуже багато свідомих людей, які хотіли б допомагати, серед них і пенсіонери, яких можна долучити до якогось виду діяльності. ...Може, є можливості соціальної допомоги тим, хто працює, надавати їм якусь практичну допомогу... Наша допомога має бути безкоштовною, наприклад траву скосити. Може, громадська організація чи державна установа сказали б, що треба ось тут зробити це і це... Громада має організувати, сказати, що ось таке завдання, треба його виконати. Хто може очолити, а я приєднався б з радістю». Тобто йдеться про те, що переселенці-пенсіонери також можуть бути ресурсом для громади, а не тільки «об'єктами» забезпечення гуманітарною допомогою. Вочевидь не всі ВПО хочуть або можуть активно долучатися, але ті, хто міг би і хотів би, потребують організації та комунікації щодо можливих видів діяльності.

4. ЗГУРТОВАНІСТЬ ТА ДОВІРА

Більшість респондентів зазначали про згуртованість їхньої громади в умовах, що потребували відповіді на виклики повномасштабного вторгнення РФ, відзначали, якими важливими виявилися раніше започатковані практики співпраці ОМС, громадянського суспільства, активістів у межах донорських програм, як щиро відгукнулися пересічні громадяни, бізнес, церква на потреби громади і ВПО.

Один із респондентів від ОМС зазначив: «Можливо, ми із чимось не погоджуємося, люди можуть сперечатись із владою, але коли є проблема, то всі гуртуються, адже головне – відстояти свою громаду... Усі села стали підтримувати, об'єдналися і депутати, й опозиція. Є колаборації з громадськими активістами. Місто стало більш молодим, багато проєктів для молоді, майданчики для паркуру, вуличних видів спорту, молодіжна рада дуже активна, долучаються до усіх проєктів... створили громадський простір у межах Програми DOBRE. І саме в цьому громадському просторі IT-фахівці з-поміж ВПО зараз мають змогу працювати». Інші представники ОМС також наголошували на ефективності співпраці з громадським сектором, адже так вдається більш гнучко і швидко закривати різні потреби в облаштуванні переселенців.

Свідченням сталості, згуртованості громад стало формування довіри до ОМС та громад через відкритість ОМС, готовність підходити до вирішення проблем кожного мешканця та ВПО індивідуально, спільно шукати рішення і працювати на благо місцевих і нових членів громади. Один із респондентів-ВПО розповів: «Першого ж дня спілкувався з мером, головою громади. Якщо в нього є хвилинка – він приймає кожного з будь-якого питання. Так само і працівники міськради. Міськрадою приємно здивований: вони насправді намагаються зрозуміти потреби людини, наскільки можуть, допомагають. Сам я з Донецької області. Що побачив по чинниках – небо і земля. Разів з п'ять спокійно спілкувався

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

з мером, можна навіть на вулиці поспілкуватись». Проте довіра хоч і є важливою складовою, але не в змозі вирішити всі проблемні питання. Той самий переселенець вказав на припинення фінансування, що не дає змоги розвивати свій фермерський бізнес навіть за підтримки голови громади: «Розумію фермерів, що бояться вкладати кошти. Мер був не проти, але всі грантові програми скасовано. Мер був за, міг допомогти зробити перепелину ферму. Але фінансів нема. А так вже і приміщення дібрали, де це можна зробити. Була б унікальна ферма. Хочуть поставити лінії сортування сміття, але не вистачає ресурсів, а приносило б кошти в бюджет. Люди дуже працьовиті. Стоять будівлі в колгоспах, приміщення, корівники, свинарники – не ушкоджені, хоч зараз використовуй. Є невеличкий цех ковбасний, йогурти, сири, все, що завгодно можна робити. Люди працьовиті, а не розкрадають». Респондент зазначив, що після служби в ЗСУ планує повернутися в цю громаду і розвивати свою ферму зі сподіванням, що знайдуться ресурси на реалізацію його

ідей, зокрема завдяки тому, що побачив контраст у роботі ОМС приймаючої громади порівняно зі своїм попереднім досвідом.

Інший респондент, переселенець та бізнесмен, отримавши всебічну підтримку й допомогу в започаткуванні та розвитку бізнесу, зазначив, що «коли бачиш, що в тобі люди зацікавлені і простягають руку допомоги, – почувашся впевнено... Дуже сильно допомагають, робиш висновок, що не тільки в тобі як у бізнесі зацікавлені, а є класні соціальні начала, розумієш, що тобі буде комфортно. Намагаються піклуватися і про тих, у кого немає ані грошей, ані бізнесу. У складній ситуації чудовий показник, розумієш, що у тебе не буде проблем, тобі допоможуть. Потребуємо зараз цього». Отже, не тільки інвестиційна привабливість чи ринкові можливості, а й ставлення до людей, до розвитку громад мають значення для тих, хто обирає, чи залишатися в тій чи іншій громаді, чи розвивати в ній свій бізнес, чи буде комфортно жити із цими людьми і цією владою.

8. РЕКОМЕНДАЦІЇ

МІЖНАРОДНИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ ТА ОПЕРАТОРАМ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ

- Приділити увагу програмам, спрямованим, зокрема, на питання енергоефективності, та іншим питанням ЖКГ
- Спрямувати експертну та фінансову допомогу на розвиток малого та середнього бізнесу в громадах, програм самозайнятості в тих сферах, які мають пріоритет у воєнний час, урахувують можливості доступу на ринки Європейського Союзу (далі – ЄС), які відкриваються в межах набуття Україною членства.
- Ініціювати програми надання першої психологічної допомоги та підтримки тих, хто цього потребує, на рівні громади, заходи з профілактики вигорання та виснаження працівників, які безпосередньо працюють з адаптацією громади до викликів повномасштабної війни (надавачі адміністративних та соціальних послуг, волонтери тощо).
- Прагнути уникати підходів до вирішення проблем забезпечення житлом ВПО через запровадження програм будівництва чи реконструкції місць компактного проживання.
- Підтримувати діяльність з організації ініціатив та груп самозайнятості довкола волонтерської, творчої роботи чи опанування нових професійних чи життєвих навичок.

- Сприяти переходу ОМС, ОГС від реактивної консолідації в реагуванні на кризу до розроблення середньо- та довгострокових планів стабілізації та розвитку в умовах війни.

НАЦІОНАЛЬНИМ ТА РЕГІОНАЛЬНИМ ОРГАНАМ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

- Забезпечити кооперацію та ефективний обмін інформацією про наявні запити як ВПО, так і приймаючих громад (наприклад, щодо спеціалістів, яким можна буде запропонувати роботу), наявні ресурси та програми міжнародної та національної технічної допомоги, можливостей спільного користування технікою та обладнанням ОМС та ОГС.
- Проаналізувати та за можливості оптимізувати графіки руху транспорту, щоб підвищити рівень доступу місцевих мешканців та ВПО, які проживають у малих населених пунктах, до наявних послуг та роботи на території громади.
- Ініціювати як на горизонтальному (територіальні громади), так і вертикальному рівнях (регіональне керівництво та громади) процеси аналізу стану та спроможності громад реагувати на виклики, спричинені вторгненням РФ. Забезпечити максимально прозору та орієнтовану на реальний

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

стан процедуру розроблення відповідних стратегічних та операційних планів зі стабілізації та розвитку громад в умовах війни.

- Розробити та проінформувати місцеві громади щодо зміни протоколів ключових процедур ухвалення рішень, планування та надання послуг населенню в умовах воєнного стану.
- Організувати та підтримувати постійний процес обміну практиками та підходами стабілізації та адаптації місцевих громад до дій в умовах воєнного стану.
- Прагнути уникати підходів до вирішення проблем забезпечення житлом ВПО через запровадження програм будівництва чи реконструкції місць компактного проживання.
- Проаналізувати можливості та започаткувати програми з розвитку малого та середнього бізнесу, самозайнятості місцевого населення та ВПО з орієнтацією на рамку набуття Україною членства в ЄС.
- Проаналізувати можливості спрощення процедур передачі на баланс ОМС покинутого або недобудованого житла, що тривалий час є законсервованим.
- Під час розроблення програм стабілізації та адаптації громад виходити з позиції не тільки економії коштів, а й перспектив середньострокового розвитку, превенції зростання соціальної напруги, необхідності запровадження енергоефективних технологій.
- За допомогою зовнішньої експертизи розробити програми сприяння залученню бізнесу (аудит наявних ресурсів,

розроблення спрощених та пільгових процедур отримання доступу до цих ресурсів, допомога з налагодження взаємодії на рівні громади та регіону тощо).

- Продумати можливі форми дистанційної самозайнятості місцевих жителів з урахуванням їхніх знань та вмінь, технічного забезпечення та підтримки цих форм працевлаштування.
- Побудова оперативної та гнучкої системи аналізу й обрахунку, прогнозування витрат громади відповідно до ключових сфер життєзабезпечення та інфраструктури.
- Максимально підтримати діяльність з переходу ОМС, ОГС від реактивної консолідації в реагуванні на кризу до розроблення середньострокових та довгострокових планів стабілізації та розвитку в умовах війни.

ОРГАНІЗАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

- Сконцентрувати свої зусилля на розвитку програм адаптації та інтеграції ВПО, які виявили бажання лишитися у громаді, з оптимізацією гуманітарної допомоги на адресну, доповнивши її належним пакетом соціальних послуг та супроводу. При розподілі наявних ресурсів у громаді прагнути уникати розриву та дисбалансу в наданні допомоги та програм підтримки між ВПО та місцевим населенням.
- Забезпечити поступальний перехід від організації прямої гуманітарної допомоги ВПО та іншим категорійним

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

групам до програм адаптації та розвитку потенціалу із залученням перспективного вітчизняного та міжнародного досвіду.

- Для вибудовування контактів між жителями вкрай важливо забезпечувати спільну діяльність, яка базувалася б не тільки на односторонньому ознайомленні з культурою та особливостями приймаючої громади, а й ураховувала досвід та потенціал ВПО, концентрувалася б на спільних інтересах або вирішенні спільних проблем.

- Запроваджувати комплексні рішення підтримки та допомоги жителям громади, що мають базуватися на дієвій та постійній системі моніторингу та збору запитів від мешканців, мінімізуючи виокремлення ВПО як окремої категорії.

- Прагнути уникати підходів до вирішення проблем забезпечення житлом ВПО через запровадження програм будівництва чи реконструкції місць компактного проживання.

- Організувати консультаційний пункт для отримання інформації про пільги, можливості отримання послуг чи допомоги як з боку громади, що приймає, уряду, так і за допомогою програм ОГС та міжнародних донорів. Інформація має бути максимально алгоритмізована та забезпечено її постійне оновлення у зв'язку з моніторингом та зміною ситуації.

- Забезпечити інформування споживачів (зокрема, ВПО) про проходження ключових етапів розгляду документів, перебіг процесу видачі довідок, супроводжуючи його роз'яснювальною роботою.

- Забезпечити кооперацію та ефективний обмін інформацією про наявні запити як ВПО, так і приймаючих громад (наприклад, щодо спеціалістів, яким можна буде запропонувати роботу), наявні ресурси та програми міжнародної та вітчизняної технічної допомоги, можливість спільного користування технікою та обладнанням ОМС та ОГС.

- Проаналізувати та за можливості оптимізувати графіки руху транспорту, щоб підвищити рівень доступу місцевих мешканців та ВПО, які проживають у малих населених пунктах, до наявних послуг та роботи на території громади.

- Активно використовувати наявні мережі та партнерства, що діють у громадянському суспільстві, для фокусованого залучення вітчизняної та міжнародної технічної допомоги.

- Забезпечувати пряму комунікацію та взаємодію як з ВПО, так і з місцевим населенням щодо роз'яснення ситуації, бачення планів дій громади, превенції і за потреби – оперативне реагування на проблемні та конфліктні ситуації, що виникають у громаді у зв'язку з агресією РФ.

- Ініціювати програми надання першої психологічної допомоги та підтримки тих, хто її потребує, на рівні громади, заходи з профілактики вигорання та виснаження працівників, які безпосередньо працюють з адаптацією громади до викликів повномасштабної війни (надавачі адміністративних та соціальних послуг, волонтери тощо).

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

- Проаналізувати можливості та започаткувати програми з розвитку малого та середнього бізнесу, самозайнятості місцевого населення та ВПО з орієнтацією на рамку набуття Україною членства в ЄС.
- Під час розроблення програм стабілізації та адаптації громад виходити з позиції не тільки економії коштів, а й перспектив середньострокового розвитку, превенції зростання соціальної напруги, запровадження енергоефективних технологій.
- Активізувати роботу з організації ініціатив та груп самозайнятості довкола волонтерської, творчої роботи чи опанування нових професійних чи життєвих навичок.
- За допомогою зовнішньої експертизи розробити програми сприяння залученню бізнесу (аудит наявних ресурсів, розроблення спрощених та пільгових процедур отримання доступу до даних ресурсів, допомога з налагодження взаємодії на рівні громади та регіону тощо).
- Ініціювати неформальні програми/ініціативи подяки як місцевим мешканцям та структурам, так і іноземним громадянам та інституціям, які оперативно долучилися до допомоги громаді в умовах повномасштабної війни.
- Забезпечити режим єдиного простору / вікна / відповідальної особи, яка супроводжує програми та ініціативи підтримки ВПО, у їх адаптації на рівні громади.
- Продумати можливі форми дистанційної самозайнятості місцевих жителів з урахуванням їхніх знань та вмінь,

технічного забезпечення та підтримки цих форм працевлаштування.

- Вибудувати оперативну та гнучку систему аналізу й обрахунку, прогнозування витрат громади відповідно до ключових сфер життєзабезпечення та інфраструктури.

РЕГІОНАЛЬНИМ ТА ЛОКАЛЬНИМ НЕУРЯДОВИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ

- Співпрацювати з ОМС у залученні та реалізації програм міжнародної технічної допомоги.
- Допомогати ОМС в інформуванні, комунікації, роз'ясненні можливостей для ВПО та інших громадян – мешканців громади, які потребують підтримки.
- Організовувати підтримку центрам зайнятості з інформуванням переселенців та місцевого населення щодо можливостей перенавчання та працевлаштування.
- Створювати можливості для залучення ВПО різного віку в життя громади – від дітей до людей третього віку та вирішення питань, пов'язаних із самими переселенцями (за принципом «нічого про нас без нас»).
- Для вибудовування контактів між жителями вкрай важливо забезпечувати спільну діяльність, яка базувалася б не тільки на ознайомленні з культурою та особливостями приймаючої громади, а й урахувала досвід та потенціал ВПО, концентрувалася на спільних інтересах або вирішенні спільних проблем.

ЗВІТ

за результатами дослідження потреб та запитів громад, пов'язаних із викликами, які з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

- Активно використовувати наявні мережі та партнерства, що виникли у громадянському суспільстві, для фокусованого залучення вітчизняної та міжнародної технічної допомоги.
- Координувати на рівні громади програми надання першої психологічної допомоги та підтримки тих, хто цього потребує, заходи з профілактики вигорання та виснаження працівників, які безпосередньо працюють з адаптацією громади до викликів повномасштабної війни (надавачі адміністративних та соціальних послуг, волонтери тощо).
- Активізувати роботу з організації ініціатив та груп самозайнятості довкола волонтерської, творчої роботи чи опанування нових професійних чи життєвих навичок.
- За підтримки програм міжнародної технічної допомоги та місцевого самоврядування, центрів зайнятості, закладів професійно-технічної освіти організувати роботу хабів з опанування місцевими жителями певних професійних навичок та можливістю використання обладнання та матеріалів для самозайнятості чи самозабезпечення.
- Ініціювати неформальні програми/ініціативи подяки як місцевим мешканцям та структурам, так і іноземним громадянам та інституціям, які оперативно долучилися до допомоги громаді в умовах повномасштабної війни.